విశ్రుతోర్వశీయ నాటకము

వ. నెం: 38

కృతికర్త

బ్రహ్మశ్రీ మల్లాది సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు

విశ్రాంతిగొన్న సంస్కృతాంధ్ర భాషోపన్యాసకులు

ఆంధ్రవిశ్వకలాపరిషత్కలాశాల

ప్రథమ ముద్రణము

ప్రకాశకుఁడు:

శిరోమణి యరసూరిమల్లికార్జునరావు

రాజమహేంద్రవరము

వెల 1—0—0

ఇందువచ్చు పాత్రములు

విశ్రుతుఁడు—యాదవరాజు—నాయకుఁడు

శ్రీకంఠుఁడు—తన్మంత్రిపుత్రుఁడు

కిన్నరుఁడు

కణ్వమహర్షి

భార్గవానందుఁడు—ప్రధానమంత్రి

గిరినాథుఁడు

గంగాదాసు

గంధర్వవీరుఁడు

ఊర్వశి—నాయిక

రుచిమతి—చెలికత్తె

కిన్నరి

పతివ్రత—విశ్రుతధర్మపత్ని

మల్లిక—పరిచారిక

ఇందురేఖ—గంధర్వాంగన

వందిమాగధాదులు—

★

పీఠిక

శృంగారప్రధానము వీరాద్భుతకరుణాద్యవాంతరము నవరంగము నైన యీ చిన్నినాటకమునఁ బ్రధాన నాయికానాయకు లూర్వశీవిక్రమతులు. సూర్యపురాణములోని వీరి పరస్పరానురాగకథ యిందలి ప్రధానేతివృత్తము. ఆధికారికమైన యీవస్తువు దృశ్యకావ్యోచిత మగుట్టకై ప్రాసంగికవస్తు వొకింత యిందుకల్పితమైనది. దానితోఁ గొన్ని క్రొత్తపాత్రములు నిందుప్రవేశించినవి. అందుచే నిది మిశ్రవృత్తమైనది.

రూపకము వస్తుపాత్రరసపోషణమున సముచితమై ప్రదర్శనరమ్యమయ్యేనేని, యది పూర్వరూపకలక్షణము ననుసరింపకపోయినను హాని లేదన్న భావమును నాయాంధ్రదశరూపక పీఠికలో సూచించియున్నాను. ఇది యట్లు సముచితమో కాదో, అది సహృదయులైన సామాజికులు నిర్ణయింతురు. కాని పూర్వలక్షణము నతిక్రమించి యంకవిష్కంభములకు బదులుగా నే నిందు రంగముల నేర్పఱచియున్నాను.

ఈకావ్యము నిర్మించి యైదుసంవత్సరము లైనది. ఒకమాఱు ప్రదర్శింపఁజేసి ప్రకటింత మని చూచితిని గాని, ఆయత్నము కొనసాగలేదు. దీనిని విన్న రసజ్ఞులు కొందఱిప్రోత్సాహముననను, మన్మిత్రులు శ్రీ అప్పాద్వేదుల సీతారామయ్యగారి (బి. ఏ. యల్. టి) సముత్సాహబలముననను నేఁటి కిది ముద్రిత మైనది. నాటకరసజ్ఞులు దీనిని సాదరముగా నవలోకించుటయే నాకృషికి ఫలము.

ధవళేశ్వరము
11–11–49

మల్లాది సూర్యనారాయణశాస్త్రి

—o—

శ్రీ చింతామణిముద్రాక్షరశాలయందు ముద్రింపఁబడియె,

రా జ మ హేం ద్ర వ రం.

శ్రీరస్తు

ఓం నమః పరబ్రహ్మణే

విశ్రుతోర్వశీయము

ఉ. ఎవ్వనికోర్కి నీ తెలివి యేర్పడులోకము లుప్పతిల్లెనో
యెవ్వనిఁ గాంచఁ గోరినసుధీంద్రులు మానము నాశ్రయించిరో
యెవ్వ డనంతరూపముల నెల్లెడ నిండినయట్లు తోఁచి తా
దవ్వయి చూచునో యతనితత్వము మీకుఁ బ్రసన్న మయ్యెడున్.

మఱియును—

మ. తనుఁ దా నాంతరదృష్టిఁ గన్గొనినయాత్మజ్ఞాని సంసారబం
ధనముక్తిం గని కేవలుం డగుచు నానందించుఁ, దద్యోగసా
ధనసంపత్తికిఁ జిత్తశుద్ధి కుదు, రద్దానిం బ్రసాదించుఁ బా
వనశీలం, బది యుందు నందు సుఖ మాపాదింప వర్ధిల్లుఁడీ!

(నాంద్యంతమున)

సూత్రధారుఁడు— (తెరవంక చూచి) మారిషా! ఒక్కమా ఱిటు రమ్ము.

మారి— (ప్రవేశించి) బావా! ఎందుకు రమ్మన్నావు?

సూత్ర— నేఁ డభినయించురూపకము శ్రీమల్లాది సూర్యనారాయణ శాస్త్రిప్రణీత మైనవిశ్రుతోర్వశీయ మని మనపాత్రవర్గ మెఱిఁగి యున్నది కదా!

మారి— ఎఱుఁగ కేమి! అందఱు తమతమపాఠములం దవహితులై సిద్ధముగా నున్నారు.

(తెరలో)

గీ. పుణ్యయమునా నదీ తీరభూములందు
వేడ్క విహరించి కన్నులవిందు గాఁగ
సృష్టివైచిత్రి గాంచి వచ్చెద నటంచు
హితుఁడు తా నేగుచుండె విశ్రుతవిభుండు.

సూత్ర— బళీ! మాటలోనే కథారంభము-మారిషా! వింటివా? విశ్రుతమహారాజు మిత్రుఁడైన శ్రీకంఠునితో యమునాతీరవిహారమున కేగుచున్నాఁడఁట. ఇఁక మనపనికి మన మేగుదము.

(ఇరువురు నిష్క్రమింతురు)

ఇది ప్రస్తావన

విశ్రుతోర్వశీయము

— ప్రథమరంగము — యమునాతీరము —

— తెరలో — అశ్వపదధ్వని — పిదప —

గీ. స్వీయ రమణీయ తీర విచిత్రశోభ
గాంచు చే తెంచుచున్న భూకాంతుఁ డతని
హితుఁడు నెక్కినగుఱ్ఱాలగతులు చూచి
యినతనయ నవ్వుకొంచుఁ బర్వెత్తుచుండె.

[గుఱ్ఱములు దిగి వారిరువురు ప్రవేశింతురు]

విశ్రు— (సస్మితముగా) శ్రీకంఠా విన్నావా? మనగుఱ్ఱాలగతులు చూచి యమున నవ్వుకొంచుఁ బర్వెత్తుచుండె నఁట! సెబాసు! పరిహాసమైనా సరసమై భావరంజకముగా నున్నది.

శ్రీ— ఎవ రని చూచుచున్నాను.

వి— ఇట్టటు చూతు వెందుకు? పైకి చూడు.

శ్రీ— ఓ నిది ఖేచరోక్తియే (అట్లుచేసి) దాఁటిపోయి యుందురు. పోనిండు. మనయశ్వము లలసిపోయిన వని మనమే యనుకొన్నాము గదా!

వి— ఇఁక వీటిని విడువవలసినదే.

శ్రీ— అది నిజమే. ఏటితోఁబాటు దారికూడా మెలికలు తిరిగి యున్నది. పైగా మిక్కిలి ఇఱుకు.

వి:— అంతేకాదు. ఎదుట నున్నకొండలవరుస చూడు. ఒకదానిని మించి యొకటి యెత్తు. (తేఱి చూచి) ఆహా యే మాపర్వత పంక్తి రామణీయకము!

గీ. తరులతాగుల్మకాంతిసంధానకలన
నంతరము లెల్ల నొకటిగా నతుకుకొనఁగ
నేటవాలుగఁ బెరిగినయేకశిఖరి
కరణి విలసిల్లుచుండె నాగిరులసరణి.

శ్రీ:— ఇఁక ముందు ప్రయాణము కష్టమే.

వి:— అయితే ఆప్రకృతిసౌందర్యము చూడక పోవడ మేనా?

శ్రీ:— మిూచిత్తము.

వి:— నీవు కూడా అలసిపోయినావా?

శ్రీ:— (చిఱునవ్వు) ప్రభువు ప్రయాసపడు నని … …

వి:— ఆసహజశోభాసందర్శనమువలని యానందములో కష్టము కంటఁ బడునా? (నిశ్చలదృష్టితో) ఆసౌందర్యదేవత తనమృదుహస్తము లెత్తి యెట్లాహ్వానించుచున్నదో చూడు.

శ్రీ:— (ఆలోకించి) మహారాజా! ఏచిత్రకారుఁ డాసౌందర్యము చిత్రింపఁగలఁడు.

వి:— గీ. నవనవోన్మేషచిత్రవిన్యాసములను
చూపు నివ్వెఱపడి తేటి చూచుచుండ
చిత్తమున శాంతిసుఖమును జేర్చునట్టి
సహజసౌందర్యమాల యీశ్వరునిలీల.

మిత్రమా! మనమిక్కడ నిలచుట కాదు. కొంత ముందుకేగి చూతము. ఈహాయముల నిచ్చట నుంచనీ!

(ఇరువురు నడచుచుందురు)

శ్రీ:— మహారాజా! ఎవరో కొండ దిగి వచ్చుచున్నారు. అదుగో!

వి:— (అందుచూచి) ఔను ఎవరో యోగీంద్రు డగుకొందును. అంతే

గీ. చిక్కచిక్కిన దేహంబు బ్రహ్మతేజ
మొనయుముఖము జటాభారమున కొంకింత
యొరగుశిర మొప్పు నిమ్మహాయోగి సర్శ
నంబు మన కొక్కశుభశకునంబు సుమ్మి!

యోగి:— (యథోక్తముగా ప్రవేశించును)

వి. శ్రీ:— (త్రోవప్రక్క నిలచి వంగి నమస్కరింతురు)

యో:— చిరాయురస్తు విజామయో౽స్తు (నడచుచుందును)

వి. శ్రీ— (వెంబడింతురు)

యో:— (వెనుదిరిగి యూగి) వెనుకకు వచ్చుచున్నారేమి?

వి—(బద్ధాంజలియై) చిత్తము. తమగమనమున కాటంకము కలుగరాదు. వేగచేయుచుంటిని. పూజ్యపాదుల ననుసరించి వచ్చుచు మనవిచేయుదును.

యో—ఆ! ఇంతలో నేమిలే! చెప్పుము.

వి—స్వామీ: యమునాతీరమున నొకింత విహరించుకోర్కెతో బయలుదేరి వచ్చితిమి. దైవికముగా మహాత్ముల దర్శనమైనది. మా ప్రయాణము ఫలించినది.

యో—ఓ!! అందు కనవచ్చు గుఱ్ఱములు మీవేనా?

వి—చిత్తము స్వామీ!

యో—ఎవరయ్యా మీరు?

వి—నేను యాదవాన్వయుడను. విశ్రుతాహ్వయుడను. ఇతడు మా మంత్రిపుత్రుడు శ్రీకంఠ నామధేయుడు.

యో—(సాకూతముగా పరికించి) నీవు జయధ్వజుని పౌత్రుడవా?

వి—ప్రపౌత్రుడను. వీతిహోత్రుని తనయుడను.

యో—(సస్మితముగా) మీ ముత్తాతను నేనెఱుగుదును. అతడు పరశురాముని బారికి తప్పి వచ్చి యుండు కొంతకాలము తపోనిష్ఠనున్నవాడు. అతనివంశ మభివృద్ధిలోనికి వచ్చినది. సంతోషము.

వి. శ్రీ—(సాశ్చర్యానందముగా) పురాణపురుష సందర్శనమున పునీతుల మైతిమి స్వామీ! సహస్రవందనములు.

యో—వంశాభివృద్ధిరస్తు. అయితే కుమారా! ఎక్కడిది యదుపురము? ఎక్కడిది యమునోత్తర? ఇంతదూరము విహారవినోదమేనా? తీరి విహారము తీర్థయాత్రగా పరిణమించినది.

వి—(సహర్షముగా) యమునోత్తరాతీర్థము సమీపించితిమా?

యో—ఇంకెంత? దాదాపు నాలుగు యోజనములు.

వి—ఆహా దైవానుకూల్యము!

యో—సత్యము. సర్వము దైవాయత్తము. కాని, సుమారు రెండా మడ గుఱ్ఱమెక్కి వెళ్లుట శక్యము కాదు.

వి—పాదచారినై యేగెద.

శ్రీ—(తెల్లఁబోయి చూచును)

యో—అట్లే కానీ! (మొగము తేఱిచూచి) దైవ మలంఘ్యము కదా:

వి—మహానుగ్రహము—అయితే స్వామీ! ఇందు వియచ్చరులు విహరించుచుందురా!

యో—విహరింప కేమి? అప్సరోగిరిపై నివసింతురు కూడా.

వి—అ దెక్కడ స్వామీ?

యో—యమునోత్తరాతీర్థమున కుత్తరముగా మఱినాలు గామడలో నప్సర స్తీర్థము. దానిదగ్గఱనే అప్సరోగిరి, శ్వేతాగ్రము. కాని, ఆమార్గము దుర్గమముగా నుండును.

వి—మహాత్మా! చాలాసేపు తమయాన మాపినాను. క్షమింపుఁడు. నమస్కారము.

యో—శుభం భూయాత్ (నిష్క్రమించును)

వి—మిత్రమా! హయరత్నముల నీయడవిని విడుచుట తగదు. అది గాక మనపరివారము మనకై పరితపించుచుండును. కావున నీ తురగములతో నీవు శిబిరముల కేగి యందలివారితో పురము చేరుము. నే నాతీర్థము సేవించి నెలదినములలో నింటికి వత్తును.

శ్రీ—శ్రీవా రసహాయులుగా ... ...

వి—అదేమి శ్రీకంఠా! (ఒఱపైఁ జేయివేచి) నా కీఖడ్గమే పరమ సహాయ మని యెఱుఁగవా?

శ్రీ—చిత్తము చిత్తము. ప్రభువునాజ్ఞ ... ...

వి—సరే కానిమ్ము.

(ఇరువురు నిష్క్రమింతురు)

విశ్వామిత్రోర్వశీయము

—♦ ద్వితీయరంగము — యమునోత్తరామార్గము. ♦—

—♦ తెర తొలఁగించుకొని యొకయువతి ప్రవేశించును ♦—

యు——ఆహా! ఇది యచింతిత సంఘటనమే. ఏక్షణమున కేది యెట్లగునో ముం దెవరి కెఱుక? ఆయోగీంద్రునివంటి త్రికాలజ్ఞులెందే నుందు రేమో! వారు కాలస్వరూపులే. (స్మరించి) ఊరక చేసిన నా పరిహాసము వియచ్చరవీక్షణమున కుతూహలము కలిగించినది. యోగీంద్రుని సంభాషణము తీర్థసందర్శనమున నుత్సాహము కల్పించినది. అంతటి మహారాజు మహా సుకుమారుఁడు నిపు డేకాకియు పాదచారియు నయ్యెను. (ఊహించి) కొంతదూరము తోడై చేసినతప్పు దిద్దుకొందునా? బుద్ధిశాలి పరేంగితజ్ఞుఁడు, ఇంతమాత్రము కనిపెట్టఁడా? అయినా సరే, అవసరమైన మాటలుమాత్రము వినఁజేయుచు నానారూపములు ప్రచ్ఛన్నముగా ననుసరించి చూచెద. (ముందు చూచి) అదుగో విశ్వామిత్రమహారాజు. మఱపు తిరిగి త్రోవకు వచ్చెను

—♦ అంత నడచుచున్న విశ్వామిత్రుఁడు ప్రవేశించును ♦—

వి——సాధుదర్శనము సర్వశ్రేయోదాయకము. నా భాగధేయమే యోగీంద్ర రూపమున ప్రత్యక్ష మైనది.

యు——ఈ యాత్రికు దింపినది.

వి——గీ. కన విధిప్రేరణము లేక మనుజుఁ డెట్టి
పనియు నూహింప నొనరింప వలఁతి గాఁడు,
పౌరుషంబు ఫలించుట భంగపడుట
దైవమునఁ గాదె? పురుషయత్నం బిఁ కేది?

యు—సత్యము మహారాజా!

వి—(తలయెత్తి నల్గడ చూచును)

చ. అనుకొనవట్టి యాత్ర యిది హాయిగ నల్దెసఁ జిత్రపంక్తి దీ
ర్చినగతి నున్నయీప్రకృతిచిత్రము గాంచుచుఁ బుణ్యతీర్థముం
గనియెద, నంతఁ దాపసులఁ గన్గొని మ్రొక్కెద, నంత వెండి పూ
సినయటులుండు నగ్రములఁ జెన్నగునచ్చరకొండఁ గాంచెదన్

యు—ఆహా! ఏమి చక్కఁదనము? దైవికముగా దివ్యామృతఫలముదృ
గ్గోచర మైనది. అయితే నేమి? చేతి కందవద్దా?

వి—(ముందు చూచి నడచుచు) అబ్బా! ఇప్పటికి దారి యించుక
సుగమముగా నున్నది.

యు—(కొంచెము ప్రక్కకు వచ్చి రాజును చూచుచు)

గీ. అంద మంద మటంచు రేమందము లవి?
అందమున కందమైన యీయందగాఁడు
వీరశృంగారపూర్ణావతారుఁ డౌర!
ఎంతపుణ్యంబు చేసెనో యితనికాంత?

(జేనిఁ గన్నార మరలఁ గాంచి సాకూతసంశయముగా) ధీరుఁడు వీరుఁడు
తీర్థయాత్రాపరుఁడు. తొందరపడి తేలిక యగుట గాని యీసమయ
మున నీతని హృదయము మెత్తపడునా?

వి—(ఇట్టటు చూచి సహర్షముగా) ప్రకృతిలక్ష్మి నేత్రపర్వముగా దర్శన
మిచ్చుటేకాదు, కర్ణరసాయనముగా కలస్వనంబున పలుకరించు
చున్నది. (సహర్షముగా) సెబాసు! ఇది నా కుపవనవిహారము
గానే యున్నది—యోగీంద్రా! నమస్కారము.

యు—ఇతఁ డప్సరోగిరికి రాక మానఁడు. కాని, ఏమిలాభము? ఈ సుంద
రునికి తగినసుందరి యక్కడ సిద్ధము. (చింతించి) కానీ! పదధ్వని
వినఁబడనీ !

వి:—(ఇట్టటుచూచి) ఎవరును కనఁబడరే! ఎక్కడిదీయడుగులచప్పుడు? (వెనుక తిరిగి) ఏదో చప్పుడా? భ్రాంతి పడితినా? కాదు. కాలి చప్పుడే—కానీ! [నడచును]

యు:—నిశ్శబ్దముగా నడచెద.

వి:— (సహర్షముగా యమునవంక చూచుచు) ఆహా! కుటిలమయ్యు నకృత్రిమమైనయీకాళిందిగమన మెంత హృదయంగమముగా నున్నది?

యు:— వెనుక నడచెద—

వి:— చ. ఎదు రగు నోరసిల్లుఁ బరుగెత్తుఁ బకాలున నవ్వు దాఁగు వీ
నదరఁగ హోరువెట్టు నడు గంటినయట్లు లూఁగు లేచుఁ గ
న్పదరఁగఁ దల్లడిల్లు దగు విచిత్రవిహార కళిందకన్య, మేల్!

యు:—మన సాపఁ జాలకున్నాను. వినఁబడనీ!

చ. మునమలరంగ మిమ్ముఁ గని ముచ్చట దాఁగురుమూఁత లాడెదన్.

వి:— (వెనుతిరిగి) ఎవరు?—నిజమే—ఇవిదాఁగురింతయే— (నవ్వుచు) విం తలలో నిది యొకవింత—... ... ...

(ఊహించి) ఔనంతే— ఎవరనిన్నా నీవు? మాయశ్వములనడక చూచి నవ్వినదానవా?

యు:— ఇది కోప మనుకోను.

వి:— మాటాడ వేమి? నిజము చెప్పు—సంశయ మేల?—

యు:— (కులుకుగొంతుతో) ఔనండి. కాని, అది దురభిప్రాయము తోడి పరిహాసముకా దని తమకు విదితమే.

వి:—[సస్మితముగా మొగ మాడించుచు] ఇపుడు నానడక చూచి నవ్వ వచ్చినావా?

యు:—(మృదుహాసముతో) కాదు మహీకాంతా! క్షమించండి.

వి:—వియచ్చరీ! నీ తెలివికి మెచ్చుకొన్నాను—సరేకాని, నన్ను పట్టించినా వెందుకు?

యు:—ఏమీ లేదు. మీసుగుణములకు మెచ్చుకొని మిమ్మనుసరించు చున్నాను.

వి:—(చిఱునవ్వుతో) చక్కఁగా బదులు తీర్చినావు. అయితే, కనఁబడ రావా? మాటలాడి వెడలరాదా? ఇ దేమిటి?

యు:—నే ననుకొన్నట్లే యున్నది ధోరణి.

వి:—మాటాడ వేమి? యాత్రికుఁడను, న న్నేఁటి కనుసరింతువు?

యు:—ఆశలు కొంత తీవ్రముగా నున్నదో! లాభము లేదు.

వి:—పోనీ లే! ఇఁక నన్ను వెంటాడకు. (నడచును)

యు:—భూవరా! మన్నింపుఁడు. నిజము తెల్పెదను.

వి:—(ఆఁగి) అ దేదో కానిమ్ము, కాలయాపన చేయక ... ...

యు:—చ. పురుషులయం దపూర్వ మగుపోఁడిమి చూడ లభించె నేఁటి కీ
శ్వరకృప, నీరుచిర మొగము వాచినయట్టులు కన్నులార నా
దరమునఁ గ్రోలుచుంటి నిది దక్కుటగా, నిఁక మీదురూపుముం
దర తగనం చెఱింగియె కనంబడ నైతిని సాంగమన్మథా!

వి:— అయ్యో! వియచ్చరీ! మాయలాఁడి వనుకొని మందలించినాను; పొరపాటు. నీపొగడ్త కేమిగాని, నీయాత్మజ్ఞత కానందించితిని. మంచిది. ఇఁక నేను పోయివత్తునా? [నడవఁ జొచ్చును]

యు:—మహారాజా!

వి:—[వెనుదిరిగి] ఇం కేమి? నేను మారము పోవలెను గదా! మాటలతో—

యు;—అందుకే నేను మనవి చేయఁబోవుచున్నాను.

వి:—[నవ్వి] బాగున్నది. దానికి నీమనవి యేమి టమ్మా!

యు:—నాభావ మెఱిఁగించితిని గావున న న్నింక శంకింప రనుకొందును.

వి:—శంకింపను లే! ఆమనవి కానీ!!

యు:—ముందు మీసౌజన్యమునకు నమస్కారము.

వి—సంతోషము, కృతజ్ఞుఁడను.

యు:—దయతో నాలకింపుఁడు.

మ. గమనాయాసము నోర్వఁజాలునె శుభాకారంబు మీకాయ? మ
ధ్వము నిమ్నోన్నతశైలసంకులము, తీర్థం బింక మూఁడామ,ము
ల్లమునం దొంకు తలంప కిం డెడమకేల్, గైకొంచు నాకాశమా
ర్గమునం జేర్తు ముహూర్తమాత్రమునఁ దీర్థక్షేత్రముస్ భూవరా!

వి:—సెబాసు బుద్ధిమతీ! నీసద్భావము వెల్లడించితివి, చాలు. నీవు న
న్ననాయాసముగాఁ దీర్థరాజముఁ జేర్చినట్లే యానందించితిని.
నీకోరిక మన్నించలే దని సంకోచింపకు. నన్నుఁ బోనిమ్ము.

యు:—అయ్యో! ఈసేవచేనైన నాజన్మము ధన్య మగు ననుకొన్నాను.

వి:—ఏమీ! విచార మేల?ఆసౌశీల్యమే ధన్యతకు మూలము.ఇఁక నీ
వుండుము.

యు:—పోనిండు మహారాజా! మన మింతసేపు హృదయపూర్వకముగా
సంభాషించుటచే మిత్రుల మైతిమి గదా!దానిని బురస్కరించు
కొని వేఱొక్కటి మనవి చేయుచున్నాను.ఇది యైనఁ గా దనక
యనుగ్రహింతురుగాక.

చ. విమలమనంబునన్ వినుచువిన్నప మంచుఁ దలంచి, యుట్టిదు
ర్గమగిరిరాజి నొంటరిగఁ గాల్నడకం జనరానిమాట డెం
దమున గణించి, మిత్రు డిగనాడినదోషము దిద్దుకొంచు,నె
య్యము పచరించునీసఖి సహాయముగాఁ బయనం బొనర్పుఁడీ!

వి:—నీయాలోచనము సముచితము.నిజముగా నీ వాప్తమిత్రురాలవు
లోకములో నిట్టియవ్యాజమైత్రి దుర్లభము. కాని,నే నేకాకినై
చనుటకు నిశ్చయించుకొన్నమాట నీవు వినియే యుందువు. దాని
కింక తిరుగు లేదు. మన్నింపుము.

యు:—(సగౌరవముగా) కానిం డేమిచేయుదును? సజ్జనసాహచర్యమునకు
నోఁచుకోలేదు.మీవంటిలోకోత్తరుల ననుసరించిన యీముహూ

ర్థము మఱవఁజాలను. పునర్దర్శన మెప్పుడో! (చేతులు పట్టుకొని కన్నుల కద్దుకొని) నమస్కారము.

వి:—(సంకోచముతో) అయ్యో!! పోనీలే! నిష్కపటమిత్రురాలవు! నీపే రేమి ?

యు:—ఎందుకు? అదియును ప్రచ్ఛన్నమే. క్షమింపుఁడు.

(తెరలో—గాండ్రుగాండ్రు—

యు:—మహారాజా! పులి పులి—

వి:—ఏది? ఆఁ రానీ! ఓ! ఇది నరమాంసము చవిచూచినదే. నిశ్శంకముగా చేరవచ్చుచున్నది. ఈమార్గమునకు నేఁటితో దీనిపీడ వదలును.

(తెరలో—గాండ్రు గాండ్రు—

వి:—(కత్తి యెత్తి విసరి) గంతు లణఁగినవా?

యు:—మహాశూరా! జయము జయము. (ఇరువురు నిష్క్రమింతురు)

విశ్రుతోర్వశీయము

—♦ తృతీయ రంగము—అప్సరోగిరి మార్గము ♦—

—♦ సముచిత వేషముతోడి విశ్రుతుఁడు నడచుచు ప్రవేశించును ♦—

వి:— ఇదే అప్సరోగిరి—అయితేనేమి? దగ్గఱగా కనవచ్చుచు చేరుచున్న కొలఁదిని దవ్వగుచున్నట్లున్నది—ఔను. పర్వతస్వభావము బహుచిత్రము.

[తెర లో]

అంతకన్న భూభృత్స్వభావ మనుట సముచితము.

వి: ... ఓ! వియచ్చరనివాసముచెంతకు వచ్చితినికాఁబోలు! (పైకిచూచి) ఇది సందర్భోచిత మైనభూనాయకనింద. (ఊహించి) ఆగొంతు కాదు— ఖేచరులు ధన్యులు. కామరూపకామగమనముల సర్వదా సవిలాసముగా విహరించుచుందురు.

[తెర లో]

స్వేచ్ఛావిహారమే ధన్యతకు మూలమా?
కామప్రవృత్తుల కది యట్టిదే.
సవిలాసవిహారమున ఖేచరులకు భూచరులు తీసిపోరు.

వి:— అరే! మరల నీమూఁడుగొంతులు వేఱు—ఇది నాభలోకోక్తికి విమర్శనము కాఁబోలు!— మరల నేమియు వినరాకున్నది. కానీ! (నడచుచు) ఇది యొక చిన్నగుహ. (లోనికి చూచి) శూన్యము—ఉఁ! ఇది యొకగొప్పచప్పరము—ఏనాఁటిదో! నేఁడు నిర్మించినట్లున్నది—ఇది వీథి. రెండుప్రక్కల పొదరిండ్లు. ఇది వియచ్చరుల విహారస్థలము కాఁబోలు! (ఏగుచు) ఏ మీధ్వని!— (చూచి) బళీ! శ్రమ సార్థక మైనది. ఎంతగొప్పధార? ఏనుఁగుతొండములా వున్నది. ఆహా!

గీ. ఎన్నియుగములుగాఁ బడుచున్నయదియొ!
ఎన్నియుగములు మఱి పడ నున్నయదియొ!
ఇమ్మహాధారతత్త్వంబు నేర్పరింప
నెవరితరమౌర! యీశ్వరసృష్టిమహిమ!

(ముందుకు నడచి) ఇది పెద్దగుహ. మిద్దెవలె నున్నది. ఎవరైన సాధువు లుండవచ్చు. (లోనికి తొంగిచూచి) ఒకరెవరో పడుకొని యున్నట్లు కనఁబడుచున్నది. ధ్యానములో నున్నారేమో! పలుకరించిన నపచార మగును.!

[గుహాలోపలినుండి]— వేణీ!

వి:—సాధువు కాఁడు—ప్రియురాలినికాఁబోలు పిలుచుచున్నాఁడు.(నడవఁ జొచ్చును]

(లోపలినుండి) ఎవ రది? ఉండు. (అనుమాట వినవచ్చును.)

వి:— (వెనుతిరిగి చూచి) ఈవలికి వచ్చుచున్నాఁడు—కిన్నరుఁడు—

కి: — [ప్రవేశించి] ఎవరు నీవు? లోపలి కెందుకు చూచావు?

వి:— యాత్రికుఁడను. ఎవరైనా యోగులు.... ...

కి:— యాత్రికుఁ డేమిటి? ఇల్లు దూఱడ మేమిటి? [అని గద్దించుచు చూసి] ఎవ రంటే చెప్ప వేమి? మనిషి వేనా?

వి:— [కన్ను లెఱ్ఱచేసి] తొందరపడకు జాగ్రత్తగా మాట్లాడు. కారణము చెప్పినాను. [నడవఁబోవును]

కి:—యోగీ! జోగీ! దొంగవేషం.నరుఁడవేనా యంటే బదులు చెప్ప వేమి?

వి:—ఔను. నరనాథుఁడను.

కి:— ఆఁ! అల్లాగచెప్పు. స్వయంవరానికి వచ్చినట్లు బాగా వేషంవేసుకొని వచ్చావులే! ఇక్కడెవరు వరింతు రనుకొన్నావు? ఎవరికోసం తొంగి చూచావు?

వి:— అట్టే పేలకు, ఒళ్ళు తెలియకుండఁగా—

కి:—ఏమన్నావు? నాయిల్లు దూఱి పైగా [అని చెయ్యి పట్టుకొనును]

వి:— ఓరిహీనుఁడా! అని యాచేయిగట్టిగా నలుపుచు]ఏ మిాపొగరు? అణఁగినదా?—బుద్ధి వచ్చినదా? ... ...

కి:— బాబోయి బాబోయి!— అమ్మో చచ్చాను!—అమ్మో! అయ్యో!

[తెరలో]

అయ్యో! ఎవరైనా కొట్టుచున్నారేమో! నట్టిపనికిమాలినవాఁ డమ్మా! ప్రతిదినమూ జట్టీలే కదా!ఎవరో?—అయ్యా! కొట్టకండి వస్తున్నాను.

వి:— ఎవరో పాప మాఁడది, మొఱ్ఱపెట్టుచు వచ్చుచున్నది.

ఆఁడది— [ప్రవేశించిచూచి] కనికరించి విడిచిపెట్టండి మారాజా! చెయ్యి నెత్తురు చిమ్ముచున్నది.

వి:—[విడిచిపెట్టి]నీపే రేమి?—

ఆఁడ:—నీలవేణి.

వి:—వీఁడు నీప్రియుఁడా?—మంచివానిచెట్టపట్టినావు! [చిఱునవ్వు] వీఁడా నీకు దొరకినాఁడు?

కి:—(చెయ్యి సవరించుకొనుచు కోపముతో] మాటలు బాగా రానీ !

నీ:—చాలులే సిగ్గు లేక యింకా ... ఇంటికి వచ్చినగొప్పవారిని గౌరవించడానికి బదులు దెబ్బలాడుదువా?

కి:—నాచెయ్యి నలిపినందుకు కాళ్లు పట్టి గౌరవించు.

నీ:—నోరు మూసుకో!

వి:—ఛీ! అయోగ్యుఁడు. [నడవఁజొచ్చును]

నీ:—అటు దయచేస్తున్నా రెక్కడికి?

కి:—దీని కెందుకో? పోనీయక—

వి:—[నడచుచునే] అప్సరోగిరి చూచుటకు.

నీ:—అందుకే అడిగాను. అటు కాదు. ఇటు వేంచేయండి.

వి:—ఏమీ! ఈమార్గము ... ...

నీ:—అది గిరిప్రదక్షిణం చేయడానికి పోయేదారి. మార్గము—

వి:—అల్లాగా? ఆ వాఁ?—

నీ:— ఇది తిన్నగా కొండమీఁదికి పోవును.

కి:— విడిచిపెట్టుము కాఁబోలురా దేవుఁడా; నా కీచేతిబాధ కూడా వచ్చింది కదా! ... ...

నీ:— ఇటు రండి. [అని ముందు నడచును]

వి:— ఇది సుగమముగా నుండునా?

కి:— [కోపముతో] పోతే పోనీ! లోపలికి పోయి చేతికి తడిగుడ్డయినా చుట్టుకొంటాను [నిష్క్రమించును]

నీ:— ఇది మొన్న బాగుచేసిన క్రొత్తదారి, మెత్తగా నుండును.

వి:— నీవు చెప్పకపోయిన నే నాదారిని పోయియుందును.

నీ:— పోనీయండి. తమకు శ్రమ తప్పినది. నాకు మాట దక్కినది.

వి:— సరే, ఇఁక నీ వుండుము. మంచిదానవు—

నీ:— అతఁడు తెలివిమాలినవాఁడు. జరిగినదానికి నేను సిగ్గుపడుచున్నాను. మన్నించి మఱచిపొండు. [దోసిలి యొగ్గును]

వి:— సరిలే! నా కాసంకోచమే లేదు. లోకములో మంచితనముకన్న చెడ్డతనమే యెక్కువ. ఇంతకు నీవినయము వానిని కాపాడుచున్నది. అందుకు సంతోషించుచున్నాను.

నీ:—ఈత్రోవనే తిన్నగా వేంచేయండి. నమస్కారము. [నిష్క్రమించును]

వి:—[నవ్వుకొనుచు] నేఁటిప్రయాణము చిత్రముగానే యున్నది—పుణ్యపాపములకలయిక యైన యీజీవసృష్టిలో భూచరులు ఖేచరులు ననెడి వివక్ష కవకాశమే లేదు. ఉత్తమమధ్యమాధమభేద

ముభయసాధారణము. ఇంక విశేష మేమన!—అందఱు నట్టి వారు కారు గాని, వియచ్చరులలో మానవులను నిరసనభావముతో చూచువారెక్కు వనక తప్పదు. తక్కినవిద్య లేవియు లేకపోయినా వియద్గమనవిద్యయే యాదర్శమునకు కారణము— కానీ! ముం దింకేమి యనుభవమునకు వచ్చునో! [నడచుచు] ఓ! ఇది యొకచక్కనివీథి—ఆఁ! ఒకయువతి యిటు వచ్చుచున్నది. [పరికించి] చేతిలోనిది వీణ కాదా?—సందేహ మేమి? రానీ! మంచిశకునమే ... ...

యువతి:—[యథోక్తముగా ప్రవేశించి వచ్చుచు ముందు చూచి] ఎవరీనూతనపురుషుఁడు— వేషమూ రమణీయము—రూపమూ దర్శనీయము ... ...

వి:—యువతీమణీ! నా క్షేమము క్రొత్త—ఒక్కనిమిషము ... ...

యు:—[ఆఁగి] ఏమి కావలెనండీ? ఎక్కడినుండి వచ్చుచున్నారు?

వి:—నీవు గంధర్వకన్యవా?

యు:—(సస్మితముగా) ఔను.

వి:—నీ పేరేమి?

యు:—రుచిమతి—ముందుమీకు కావలసిన దేమో తెలియఁజేయండి...

వి:—స్వకథన మనుచిత మైనను తప్పదు. నేను యాదవరాజ్యపాలకుఁడను. నాపేరు విక్రమతుఁడు. అప్సరోగిరి చూడ వచ్చితిని...

యు:—(నివ్వెఱపడి చూచి) మీరు క్షత్రియులా? సంతోషము—మహాపురుషులదర్శనము.

వి:—జౌను. అట్లు చూచుచున్నా వేమి?

యు:—ఏమీ లేదు. మీ రతిసుకుమారులు. కష్టపడి కాలినడక నెందుకీదుర్గమభూమికి వచ్చినా రని ... ...

వి:—అది యొకకుతూహలము ... ఇందు చూడఁ దగినవింత లేవని యడుగుటకే ని న్నాపితిని.

యు:—ప్రకృతిశోభావిశేషమే చూడఁదగినది.

వి:—అంతే కదా! నీవు వీణ చక్కఁగా వాయింతువా?

యు:—ఇపుడు నేర్చుకొనుచున్నాను.

వి:—ఎక్కడ? ఎవరివద్ద?...

యు:—ఇక్కడనే, ఊర్వశిదగ్గఱ...

వి:—(సాశ్చర్యముగా) ఏమిటీ! ఊర్వశి? ఆయూర్వశియేనా?

యు:—ఔనండీ! ఈపేరు గలసురలోకసుందరి యింకొకతె లేదు. మీరు విన్నయాప్రసిద్ధ గాయనీమణియే.

వి:—(ఉత్కంఠతో) ఆవిద్వాంసురాలిపాటవినుట గొప్పవిశేషము కాదా?... అదెట్లు?

యు:—సంశయమేమి? రావచ్చు వినవచ్చు. (చిఱునవ్వుతో) అచ్చరల యిండ్లు రాజులయంతఃపురములు కావు.

వి:—(సస్మితముగా) పరిచయము లేదుగదా యని...

యు:—భూపతుల కట్టిసందేహ ముండనుకాబోలు! నేను పరిచయము కావింతునులెండి— కొండమీఁదికి చూడండి. ఆకనవచ్చు నదే యూర్వశియిల్లు. ఇదే దారి— సాయాహ్నమున మీ రచ్చటికి దయచేయుఁడు. నేనందే యుందును.

వి:—సుచిమతీ! నీసౌశీల్యము ప్రశంసనీయము. సంతోషము.

యు:—మీరు శ్రమపడివచ్చినారు. ఒక్కముహూర్తము విశ్రమింతురుగాక. తగినగృహము చూపెదను. అక్కడ మీకు సర్వము లభించును. దయచేయుఁడు..

[ఇరువురు నిష్క్రమింతురు]

—o—

విశ్రుతోర్వశీయము

చతుర్థరంగము — ఊర్వశియింటిచావడి

—♦ ఉచితాసనములతో మణిదర్పణాదులతో నలంకృతము ♦—

—♦ ఇట్టటు పచారు చేయుచున్నయూర్వశి ప్రవేశించును ♦—

ఊః—ఇందురేఖ అందఱివంటిదిగాదు. లేనిమాట పుట్టించదు—ఉన్న మాట దాఁచదు—ఆరాజేంద్రుఁడీగిరిరాజము చూడ నిశ్చయించుకొన్నమాట నిజమే. కాని యెందు కింకా రాలేదో! దారి తప్పి కొండచుట్టు తిరుగుచుండె ననుకోరాదు. నీలవేణి మొగలో కాచుకొనియే యున్నది. (సోత్కంఠముగా) దర్శన మైనా కాదా? —ఇందురేఖ యే మన్నది?—

గీ. ఎవరు నిన్ను వరించిన నింతదనుకఁ
దనకు నలకూబరుఁడు దక్క సనుచు మఱియు
రంభగర్వ మణంగ నారంభ మగునొ !
అమ్మహారాజు మనకొండ కరుగుదెంచు.

తాను నిరాశ చేసుకొనియన్నమాట కాని, యిది ముఖస్తుతి కాదు (దారివంక చూచి) ఆఁ! రుచిమతి వచ్చుచున్నది. దీని కేమైన జాడలు తెలిసె నేమో ! చూతము.

[వీణ చేపట్టిన రుచిమతి ప్రవేశించును]

ఊః—(మందస్మితము)రుచీ రావే! ఎన్నాళ్ళకు కంటఁబడ్డావు?

రుః—(వీణ బల్లపై పెట్టుచు సాకూతస్మితముగా) ఎన్నాళ్ళయితే నేమి? సమయాని కందుకొన్నాను.

ఊః—(నవ్వుచు)నే నేమీ కార్యము తలపెట్టలేదే!సమయ మేమిటి?

రు:—ఇది తలపెట్టే సమయమే.

ఊ:—(సధైర్యగాంభీర్యముగా)అబ్బో! భవిష్యత్తు తెలిసినదా? అయితే కానీ !

రు:—నే నిపుడొకమహారాజును, కాదు కాదు—సౌందర్యరాశిని సందర్శించినాను.

ఊ:—అదృష్టవంతురాలవు—ఎవ రమ్మా!

రు:—ఎవ రేమిటి? నేను బయలుదేఱి వచ్చుచు—అదికా దుండు—

ఊ:—ఆ తడంబా టేమిటే సరిగా చెప్పక?—

రు:—నీ కెపుడు చెప్పుదు నన్నయాత్రి మట్లు చేయుచున్నది. ముందదే చెప్పెదనులే!—నే నపుడు పూర్తిగా వినలేదు గాని నే నూరికి పోవునాఁడు పన్నమనోహరాకారుఁడే.

ఊ:—(నవ్వి) సెబాసు! నీ వుపాధ్యాయురాలవుగా నుండవలసినదానవు.

రు:—(నవ్వి) ఉండవమ్మా నవ్వకు—అంతా ఒక్కమాటు చెప్పవలె నని యాశ—మాటలు సాఁగడము లేదు—

ఊ:—తత్తఱపడకు. ఏమి విన్నావు? ఎక్కడ విన్నావు?

రు:—అదంతా పూసగ్రుచ్చినట్లు చెప్పలేను గాని, మణిరేఖప్రశ్నయు నిందురేఖసమాధానము నొక్కగీతముగా వినిపించెద, విని యూహించుకో !

గీ. అందకత్తెలలోపల నందకత్తె
నైన నీ విట్టు లన, మనలోన నతని
వలచి వలపించుకొన నింక వలఁతి యెవతె?
రంభయొక్కతె—ఊర్వశీరమణియొకతె.

ఊ:—అంత చక్కనివాఁడా ?

రు:—నీవు వర్ణింపఁగల వేమోకాని, నాకు వర్ణనాతీతుఁడే—

ఉ. ఆనరనాథుచక్కదన మాపరమేష్ఠితలంపు తీర్చెనో!
తా నయి తీరెనో! యెవఁడు దానిరహస్య మెఱుంగు? దద్గుణ
ధ్యానమొ దానినైజమొ! యథార్థము చెప్పెద నమ్ము మామహీ
జానిని జూచి నేను సుమసాయకుఁడే యనుకొంటి నెచ్చెలీ!

ఊః—(సహేతుకముగా) ఎక్కడ చూచినావే రుచీ!

రుః—తినఁబోవుచు రుచి నడుగనేల? ఆవిశ్రుతమహారాజు నీపాటవిను కోర్కె నిచ్చటికే వచ్చుచున్నాఁడు. ఇఁక వీణ సవరించుము.

(విశ్రుతుఁ డొకవంక ప్రవేశించును)

(ఊర్వశీరుచిమతులు వీణల శ్రుతులు సరిచేయుచుందురు)

వి:—(పరిక్రమించుచు) ఊర్వశి యన సాధారణసురకాంత కాదు. ముజ్జగములఁ బ్రశంస కెక్కినది. ఆసుందరి నిందు సందర్శించుట గొప్పవిశేషమే. (ఒక్కడు గాఁగి)

చ. అరయ వియచ్చరాంగనలయందు మనోహరకోమలాంగు ల
ప్సరసలు, వారిలోఁ గుసుమసాయకు నివ్వెఱలూర్చు చెల్వపుం
గరిమకు రంభ యూర్వశియుఁ గాఁపుర, మందు నిగర్వభావ మ
చ్చెరువగుపాటనేర్పు మృదుశీలము నూర్వశిసొమ్ము గా దొకో!

(నడచుచు) ఆహా విచిత్రసంఘటనము! ఔరా అలభ్యయోగము! (ఆఁగి) ఔను గాని, ఊర్వశిపాట యని యుబలాటపడితే సరా? అది సురవారసుందరి నెఱజాణ—

గీ. ఆయువతిచక్కదనము నేత్రామృతంబు,
ఆవిదుషిపాట కర్ణరసాయనంబు,
ఆసుదతిమాట మానసాహ్లాదనంబు,
నై నయెడ నింక నేను నే నగుదునొక్కొ?

(పరిక్రమించుచు) అయితే యిపుడు కర్తవ్య మేమి? ముందుగా పాట వినుకోరిక చెప్పి పంపితిని గదా! (ఊహించి) ఎందు కీతర్కము!

కానీ! ఇ దెందుకు వచ్చెనో! సర్వము దైవాధీనము (వడిగా నడచుచు) ఇదే యిల్లు, చావడిలో సందడి.—

ఊ:—(రాగాలాప మారంభించును)

వి:—(విని) బళీ! యిది సుధారసబిందువా? కలకంఠీకంఠమా!

ఊ:—(దారివంక చూచుచు వాయించుచుండును)

వి:—అరే! ఏ మీమార్పు?

రు:—(నవ్వుచు) ఏమీరాగ సరణి? కాదు కాదు. ఏమి రాగమహిమ?

ఊ:—ఏ మావేళాకోళము? (సరిగా మ్రోగించును)

వి:—రాగమాలిక కాదు పరాకు గాని,

ఊ:—(స్వరము పలికించుచుండును)

వి:—(సమీపించుచు) వహావా! వీణ కాదు, సరస్వతి పలుకుచున్నది.

ఊ:—(వాయించుచుండును)

వి:—మేలు! రుచిమతి! నీమేలు మెచ్చుకొంటి.

రు:—(ద్వారమువంక చూచి) అదిగో! విక్రమమహారాజు!

(ఇరువురు లేతురు)

వి:—(లోనికి వచ్చి చూచి) ఆలావణ్యారాశియే యూర్వశి. ఆహా!

ఊ_రు:—(ఎదురేగి) స్వాగతము స్వాగతము. (ఆతిథ్య మాచరించి రత్నాసనము చూపుదురు)

(అందఱు నుపవసింతురు)

వి:—(సస్మితముగా) గాయనీమణీ! కథలలో వినుచున్న నీగానమహత్త్వమును నేడు వీనులవిందుగా విన్నాను, ఈభాగ్యము కలిగించిన దీరుచిమతి.

రు:— (చిఱునవ్వు) మి మ్మిచ్చటికి తెచ్చినదైవమే యిందుకును మూలము.

ఊః:—(సవినయముగా) యాదవేంద్రా ! తమపాదస్పర్శమున నాసద నమును తమదర్శనమున నాజన్మమును పావనము లైన వని నే నానందించుచున్నాను.

విః:—సురసుందరీ ! నేను వచ్చినపనికి నేనే యంతరాయము కలిగించి తిని. మఱికొంత సేపు నీగానమాధుర్యము కర్ణామృత మగుఁగాక.

ఊః:—(వీణ పలికించుచు రాగ మెత్తుకొనును)

రుః:—(శ్రుతి వేయుచుండును)

విః:—(ఆలకించుచు నానందించుచుండును)

కల్యాణి—ఆది తాళము,

కమలనయన । విమలమానసమునన్ ।
దలఁచెదన్ నిన్ । గొలిచెదన్॥ పల్లవి.
పరమపురుషుఁడవు । పరసుఖవరదుఁడ
వపారకరుణాభరితుఁడ వనంగ॥ అనుపల్లవి.
డెంద మురుతరానందమొంద । సురమంను
పొందువడుసుందరాంగి సిరి । మందహాసి
తములవిందుపసందు । లందుచూపులఁ
గనందగు నను దయ।
వేద మెఱుఁగ ! మతవాద మెఱుఁగ।
జగదాదిదేవ । గతి నీదుపదనతి।

కల్యాణి—ఏకతాళము.

ఆలకింపవా? దేవా ! ఆదరింపవా? పల్లవి.
గానసుధారసపానలోలుఁడవు
వీణాగానమును వీనులవిందుగ। ఆలకిం॥

మనసుజగన్మోహనరూపముపయి
నునిచి సదా నిను మననముచేసెడి
మునిసుత యూర్వశి యొనరుచు
వినుతులు ... ఆలకిం ... ...

వి:—హాయి హాయి ! విదుషీమణీ ! (చిఱునవ్వుతో) నీగానరస మా స్వాదించి హృదయము పరవశ మైనది. ఆనందము పొంగిపొరలు చున్నది. (లేచును)

ఊ. రు:— (వీణలు ప్రక్కలఁ బెట్టి లేతురు)

వి:—గానమూర్తీ ! ఇది స్తుతి యనుకోకు నిజము చెప్పుచున్నాను.

చ. పురుషులయందు తుంబురునిపోలికఁ గాంతలలో విపంచికా
సురుచిరనిక్వణంబునకు జో డగుకంఠనినాద మొప్పఁ జా
తురి వెలయంగఁ బాడఁ గలతొయ్యలి యూర్వశి యంచు వింటి, శ్రీ
హరికృప నేఁడు వీనులకు హాయిగ గానము వింటి నెచ్చెలీ !

ఊ:—(సవినయస్మితముగా) సంగీతమందలి యాదరాభిమానము లిట్లని పించినవి గాని, యీ పాటిపాట మీరు వినకున్నారా?

వి:—విద్యాచాతుర్యమునకు వినయ మలంకారముగదా!-ఇం కెందుకు? నాయభిప్రాయము తెలిపెద నాలకింపుము.

మ. తనశక్తిం బ్రకటింప దేవజనవిద్యాదేవి నారాయణుం
డనుమాసీంద్రుని యూరు దేశమున దివ్య త్కాంతిలావణ్యరం
జనరూపంబున నూర్వశీరమణియై జన్మించి సర్వాతిశా
యినియై విశ్వజనీనకీర్తి గనె నంచే నెంచెదన్ భామినీ!

ఊ:—(సిగ్గు నటించుచు) రాజులు పొగడించుకొనుటయే కాని, పొగ డుట యెఱుఁగ రనుకొన్నాను.

వి:—(నవ్వుచు) నిజమే కాని, నా కీపాఠము నీగానమహిమ నేర్పినదే.

(తెరలో)

గీ. రోహిణీచంద్రు లన్యోన్యమోహవశతఁ
గలియుటఁజూత యని తారకల్ గగన వీథి
వెలయఁ జొచ్చెను రుచిమతీ! వేగ వచ్చి
యింట మణిదీపములు తీర్చి యేఁగవమ్మ.

రు:— ఇదిగో వచ్చుచున్నాను (నిష్క్రమించును)

వి:— (సకౌతుకముగా) ఇది చక్కని యుపశ్రుతి

ఊ:— (సాకూతస్మితముగా) మీచిత్తవృత్తి కట్లు తోఁచుట సహజమే.

వి:— సఖీ! నీవు భావజ్ఞురాలవు రసికురాలవు. ఇంకేల? సఖ్యము పచరించి యొక్కటి చెప్పుచున్నాను. సాదరముగా నాలకింపుము.

ఊ:—(కన్నవ విరియ సలజ్జముగా) సవినయాదరముగా నాలించెద.

వి:— మ. కలగంబారని కన్యకాత్వము జగత్కల్యాణగాంధర్వము
జ్జ్వలసౌందర్యము నిత్యయౌవనము దివ్యంబైనజన్మంబు ని
ర్మలభావంబు మనోజ్ఞభాషణ మసామాన్యానుభావంబు నీ
చెలిమింగూడి సుఖింపఁ గోర్కెగలిగించెన్నాకుఁగాంతామణీ!

ఊ:— (క్రిందు చూచుచు నాలోచన నభినయించును)

వి:— (నివ్వెఱపాటుతో) అదేమిచెలీ! భావగర్భితమగు నీపాటయు, నీహావభావము లిట్లు ప్రోత్సహించుటచేఁ గాని, విప్రకృష్టుఁడు మున్నెన్నఁడైన వేశ్యను గోరియుండెనా?

ఊ:— (ఉలికిపడి చూచి) మహీవరా! అన్యథా శంకింపవద్దు. నేను సురవారకాంతను గాని, లోకములోనివెలవెలఁదిని గాను—మీ కోరిక నిరాకరించుదానను గాను—మీరు ప్రభువులు నాయభిప్రాయము తెలిసిన మీ రేమందురో యని యాలోచించుచున్నాను.

వి:— ఇది యొకజాణతనము గాని, ఎందుకో యేమో యందు నని
ముం దాలోచించుచున్నావా!

ఊ:— (చిఱునవ్వుతో) అట్లయిన చిత్తగింపుఁడు.

చ. సిరిఁ దులఁదూఁగుభూవరులచిత్తము కామమయంబు, క్రొత్తక్రొ
త్తరుచుల వాలుచుండుటయె దానిగుణంబు, బది గాక యున్న న
ప్సరసలఁ బోలునట్టికులభామిను లుండఁగఁ గంటఁబడ్డసుం
దరులకుఁ గోర్కె చేయుదురె? నమ్మఁగవచ్చునె వారికూరిమిన్?

వి:— ఈయభిప్రాయము శ్లాఘ్యమే కాని, రాజు లందఱు నట్టివారే
యని భావింపరాదు. అయుక్తమైనను నావిషయము నేనే
చెప్పుకొన వలసివచ్చినది వినుము.

గీ. ఏకపత్నీవ్రతుండనై నింతవఱక
నిదియె నానూత్నరుచి కల్గె మొదలు, నమ్ము.
ని న్నిటకుఁ దెచ్చి దైవంబు నిన్నుఁ జూపి
నామనసు ముంచె నీదుసౌందర్యలహరి.

ఊ:— (భయవినయముల) మహారమణా! తెలియ కన్నమాటకు
మనసు నొచ్చిన దేమో! (అంజలి ఘటించి) మన్నింపఁ గోరె
దను. నిజముచెప్పుచున్నాను. ఇంతకు మున్నే మీసుగుణసం
పద నాహృదయ మాకర్షించినది. కాని, ఒక్కసందేహము.
అనురాగనిలయ మైనయంతఃపురము విడిచి యీకొండనెత్తము
లందు మీ రుండఁగలరా?

వి:— ప్రేయసీ! దీని కింత చింతింపనేల? నాకు నీ వున్నకొంప యంతః
పురంబు, నాకు నీ వున్నకొండ నందనవనంబు. (అని సమీపించి
చేయి చాపును)

ఊ:— (నాట్యమున పరిహరించి) మీయవ్యాజానురాగమును కానం
పించితిని. కాని, యింకొక్కకోరిక—

వి:— (తెల్లబోయి) ఇం కేమికోరిక!

ఊ:— క. ఏమిూ యనుకోరు గదా!

నామాటలు విన్న మీామనం బెటులౌనో!

సామాన్యపుఁగోరిక గా

దేమంటురు!— చెప్ప నుంగు రే! నరనాథా!

వి:—చ. తలఁచిననీదుకోర్కె—కవతారికయూ యిది! లేక ప్రాణకాంగ,

తలపరిసో క్తిచాతురివిధానమ! కాక వినాతినప్రభా

వలయితముగ్ధభాషణవిభావమ! యే మనుకొందు! నాతిమిం

దెలియఁ బరీక్షసేయ దల తే! యఖిలాషము దెల్పు వేగమే.

ఊ: — (కులుకునవ్వుతో) ఉదారహృదయా! సమయ ముఖగఁ గోర జాగు

చేసితిని క్షమింపుఁడు.

వి:—ఇం కేమి సమయము ప్రేయసీ!

ఊ: — నాయనుమతి లేకుండా మీారు నన్ను విడిచిపోరాదు ఇదే నేఁ

గోరుసమయము.

వి:—ఔరా! దివికా యింతయాలోచన! వృథతిగ మైన ప్రేమబంధము

గాని, యిది యొకసమయమా! నేను కోరవలసినది నీవు కోరినావా!

సరే యిచ్చితిని.

ఊ:—(సానురాగవీక్షణముగా డాయుచు) పరమానందము—(తెరవంక

చూచి) రుచిమతీ!

రు:—(తెర తొలఁగించుకొని వచ్చి దివ్యకుసుమమాలికలు చెఱియొకటి

యిచ్చి వెళ్ళును)

(ఊర్వశీవిప్రులు లొకరికంఠము నొకరా పుష్పహారముల

నలంకరింతురు).

(తె ర లో)

అయం ముహూర్త స్సుముహూర్తో ఽస్తు

చ. జనవిభుఁ డైనవిక్రమునిసంగతి నూర్వశి గాంచు సత్తనం
దనులను యాదవాన్వయము ధాత్రిఁ బ్రసిద్ధికి నెక్క, నందు గో
ష్ఠనిశల మం గనేకపురుషుల్ భువి నేఁగ గ్రమంబుగా జనిం
చినవసుదేవుగర్భమున శ్రీహరి పుట్టును ధర్మరక్షకై!

(ఇరువురు సహర్షముగా నంజలి ఘటింతురు)

వి — ప్రియసీ! ఈశుభాశీర్వాదము గావించినవా రెవరో! ఆహా! గొప్ప మాట వింటిని. మాయునువంశమున శ్రీహరి వాసుదేవుడై యవతరించును గదా! ఈవచనముచే మావంశ మంతయు తరించినది.

ఊ — ప్రాణేశ్వరా! అదిగో చూడుండి. ఆవిమానమున బోవుచున్న యష్టవసువులే దీవించినవారు.

వి — ఎంతపుణ్యము? ధన్యుడను.

ఊ — నాసాంగత్యమున నేను ధన్యురాలను

ఇరువురు — వసుదేవతలారా! వందనము లందుఁడు.

(యవనికాంతరితులై నిష్క్రమింతురు)

—o—

విశ్వామిత్రోర్వశీయము

పంచమతరంగము—యదురాజ సభామందిరము.

—ద్వారము వెలుపల ప్రతీహారి, రాజభటులు, నూతనపురుషుఁడు—
—కులమంత్రి భార్గవానందుఁ డాలోచించుచు ప్రవేశించును—

భా:—(సనిర్వేదహాసముగా) ఈశ్వరేచ్ఛ. జనప్రియుఁ డైనపరిపాలకుఁ డనిపించుకొన్నవిక్రముఁడు చింతితముగా వనవాసి యైనాఁడా? వానప్రస్థము స్వీకరింపఁ దలఁచిననే నింకను రాజకార్యపంకమున దిగఁబడి పోవుచున్నానా? ఔరా కర్మఫలము! అటు పట్టమహిషి మనోవ్యథ, ఇటు రాజ్యలక్ష్మీచీకాకు. డెబ్బది దాఁటి జీవించి నందు కీదుఃఖభారమంతా నాపరమా? (మోమెత్తి) అంతే. దయాశీలుఁ డగువైద్యునిమాకిక్కి ధర్మచింతనుఁ డగుమంత్రి పరదుఃఖదుఃఖితుఁడు కాక తప్పదు—కానీ! ఈశ్వరీకరుణాకటాక్ష మెట్లున్నదో!—ఎవ రక్కడ?

ప్రతీ:—(ప్రవేశించి) చిత్తము మహాప్రభూ!

భా:—ఎవరేని చూడవచ్చినవా రున్నారా?

ప్ర:—చిత్తము. ఒక రున్నారు.

భా:—పంపించు.

ప:—చిత్తము. (వెళ్లును)

ఒక:—(ప్రవేశించి) మహామాత్యా! నమస్కారము.

భా:—రావోయి గిరినాథా! పశ్చిమజనపదవార్త లేమి?

గిరి:—(సంతోషముతో) ఎన్నని విన్నవింతు మహాత్మా! సకలసస్యఫలసంపన్నమై జనపద మంతా కలకల లాడుచున్నది. మఱియు..

గీ. శ్రీమహారాజ్ఞియాజ్ఞకుఁ జేతు లొగ్గి,
మసలుచున్నారు సకలసామంతవిభులు,
రామరాజ్యంబు మాతల్లిరాజ్య మనుచు,
సంతసించుచు నున్నారు సకలజనులు.

భా:—పరమసంతోషము. తరువాత—

గిరి:—ప్రాగ్దక్షిణవార్తలు విదితములు గదా!

భా:—అందలిసామంతులు విధేయులై కప్పము లంపియున్నారు.

గిరి:—ఇఁక నుత్తరదేశసామంతులలో చేది దాశ శబర పురరాజులు తప్పఁ దక్కినయందఱు మహారాజ్ఞిశాసనమును శిరసా వహించి వశవర్తులైనా రనుటయే విశేషవార్త.

భా:—ఆత్రిపురాసురులగర్వ మణఁగినచో నిఁక నిశ్చింతయే.

గిరి:—సచివోత్తమా! తమశక్తిత్రియమునుం దాపురత్రియ మాఁగునా? ఇదిగో! కుమారమంత్రిగా రిచ్చిన లేఖ.

భా:—(విప్పి చదువుకొని; గిరినాథా! నీ వన్న ట్లయినది. (సంతోషముతో నిజాసన మధిష్ఠించి) శాత్రవాగ్ని శాంతించినట్లే.

గిరి:—అందు కనుమానమా ? నేఁడు విజయవార్త వినమా ?

గీ. దురభిమానదురాశలు పెరుగుఁ గాక,
వారు మనసేన నెదిరించి పోరువారె ?
కడుపుమంట మనంబును గలఁచుఁ గాక,
కాలు ద్రవ్వెనె గజము సింగంబుఁ గాంచి ?

[తెరలో కలకలము]

గిరి:—అది గంగాదాసును జూచినయానందమే యనుకొందును.

ప్రతీ:—(ప్రవేశించి) దేవరా ! చేదిరాజమంత్రిని చేతులు కట్టి తీసుకొని వచ్చినారు.

భా:—బంధములు విడిపించి తీసికొనిరా.

ప్ర:—చిత్తము—(అట్లు చేసి వెళ్లును)

గం:—ఆర్యవర్యా ! దయాహృదయా ! క్షమింపుఁడు. రక్షింపుఁడు.

గిరి:—ఆఱునెలల క్రిందట నేను దర్శనము చేసినగంగాదాసుగా రేనా?

గం:—(తల వంచుకొనును)

భా:—(కిన్కతో లేచి) నేఁడు కృతఘ్నునిమొగము చూచితిని. 'శాంతం పాపం'

గం:—స్వామీ ! దాసుఁడను.

భా:—స్వామి ద్రోహివి. నమ్మినవారిగొంతుకలు కోయుజాతి నీది. నీ పాప మిప్పటికి పండినది. విషజంతువుల వినాశమునకు వాటి విషమే మూలము.

గం:— (చేతులు జోడించి వంగి) దోషినైతే శిక్షాపాత్రుఁడనే ... ...

భా:—ఎందు కీప్రలాపము ? ఆత్రిపురాసురులను గంగలో దింపినవాఁడెవఁడు ? మాకు శ్రమ గలిగించినవాఁ డెవఁడు ?

గం:—అదంతా నాదోషము కాదు—విచారణ చేయుంపుఁడు.

భా:—రాజద్రోహివి. నీకు పుట్టగతులు లేవు. చేదిరాజును మహారాజును జేసి నీవు మహామంత్రిత్వము వెలిఁగింపవలె ననుకొన్నావా? ఎంత దుశ్చింత ?

గం:—లేదు లేదు మహాత్మా ! పరాధీనుఁడను ... ...

భా:—లోకజ్ఞానశూన్యు లాదాశశబరరాజు బిడ్డతో డయినంతనే మీ జేనికి సామ్రాజ్యము వచ్చు నని యూహించితివా ?

గం: (గద్గదస్వరముతో) మన్నించి నామనవి చిత్తగింపుఁడు.

భా:—ఇంక నో రెత్తకు. పట్టమహిషి సామ్రాజ్యము పాలించుట శాస్త్రసమ్మతము కా దంటివా లేదా ?

గం:—మహానుభావా ! అది నామాట కాదు ... ...

భా:—పాపము బద్ధులైన దని తెలిసి కూడా కాదనుచున్నావా ? ఎంతకైన తగుదువు—జ్ఞాతి యైనా చేదిరాజు వినయశీలుఁడు సామ్రాజ్యభక్తుఁడు. అనియతనికి పుట్టినబుద్ధి కాదు. నీవు నేర్పినదే.

గం:—శివశివా !

భా:—గంగను స్మరించు. అదే నీకు గతి-ధర్మశాస్త్రనిర్ణయమునకు నేఁడు నీవు బ్రహ్మర్షి వైనావా ? భటు లెవ రక్కడ ?

భటు లిరువురు:— (ప్రవేశించి చేయెత్తి మ్రొక్కి) దేవరా! ఆజ్ఞ

భా:— ఈగంగాదాసుని బంధనాగారమునకుఁ గొనిపొండు.

భటు:— చిత్తము మహాప్రభూ! (అట్లు కొనిపోవుదురు)

(తెరలో భేరీనినాదము)

గిరి:— (నవ్వుమొగముతో) అదిగో జయభేరి మ్రోఁగుచున్నది.

భా:— (సానందముగా) మహారాజ్ఞితపస్సు ఫలించినది.

[మరల తెరలో]

గీ. ప్రథితయాదవరాజ్యేందిరా! జయంబు,
దివ్యకీర్తి! పతివ్రతాదేవి! జయము
నయవిశారద! భార్గవానంద! జయము,
శత్రుమర్దన! శ్రీకంఠ! జయము జయము.

గిరి:— అదిగో! వందిమాగధులస్తుతిగానము-(అటు చూచి) అదుగో శ్రీకంఠమనీషి—

శ్రీ:— (సర్వసేనాధ్యక్షవేషముతో ప్రవేశించి) తాతపాదులకు వందనము.

భా:—కుమారా! చిరాయువు కమ్ము-రాజ్యము నిష్కంటకము గావించి రాజఋణము తీర్చితివి. నాహృదయ మానందమగ్న మైనది.

శ్రీ:— అది మహారాజ్ఞితపోమహిమ. తాతపాదులయాశీః ప్రభావము.

భా:— ఆత్రిపురాసురుల నేమి చేసితివి?

శ్రీ:— (దరస్మితముగా) జీవగ్రాహముగాఁ దెప్పించి మనయారామ మందిరములఁ బ్రవేశపెట్టించితిని.

భా:— సాధుసమ్మత మైనపని చేసితివి అక్కడ?

శ్రీ:— ఆయింద్రమండలములు రక్షింప మనముగ్గురు సేనానులను నియమించితిని. అనంతరకర్తవ్యము తమ రాలోచింతురుగాక.

భా:— సరే. నేను మహారాజ్ఞికీవృత్తాంతము విన్నవింప నేగెదను. ఇక మీపనులు మీరు చూచుకొనుడు.

[అందఱు నిష్క్రమింతురు]

—o—

విశ్రుతోర్వశీయము

షష్ఠరంగము—దుర్గప్రాకారములోని దుర్గామందిరము.

[పట్టమహిషి పతివ్రత తపస్వినీ వేషముతో మల్లిక వెంటరాఁ బ్రవేశించును]

పతివ్రత:— (బద్ధాంజలియై నిలచి)

శ్లో. శ్రీమాతా శ్రీమహారాజ్ఞీ భక్తాభీష్టప్రదాయినీ
రాజరాజేశ్వరీ దేవీ పాతు మాం జగదీశ్వరీ.

[అని పఠించి మానసికారాధన మాచరించుచుండును]

మల్లిక:—(పాడుచుండును)

శ్రీరాజరాజేశ్వరీ!
సేవింతు నిను గౌరీ శీతాచలకుమారీ! శ్రీరా—
రావమ్మ శర్వాణీ! రాజశేఖరురాణీ!
నీలాంబుధరవేణీ! నీరేజమృదుపాణీ! శ్రీరా
రత్నసింహాసనము రంజిల్ల నాసనము,
అఖిలోపచారమ్ము లర్పింతు గైకొమ్ము, శ్రీరా—
పున్నాగమందారపుష్పాల మనసార,
వర్ణింతు బాగంద లర్పింతు మెడనిండ, శ్రీరా
కర్పూరదీపాలు కస్తూరిధూపాలు
తేజస్తిమిరమై తీ తిలకింపు శుభగాత్రి! శ్రీరా
పండుతాంబూలంబు బంగారుపుష్పంబు
ఆత్మప్రదక్షిణము లంబా! సమర్పణము. శ్రీరా—

పతి:— (దేవీపాదకుంకుమ ఫాలమున ధరించి దోసిలి ఘటించి)

ఉ. పతివ్రత [illegible] బాప గన్నుఁ బలుబాముల బెట్టెడు కొంటెపాప మీ
గ[illegible]ను గాలుగేంట్ల నిను గట్టిగఁ గొల్చినఁ గూడఁ బోని కో

బ్రతికినదానఁ గాక మొఱు బాసినదానను గాన యెట్టులీ
క్షితిఁ బడి యుండఁజాలుదు! నిసీ! కను లుండియు గ్రుడ్డిదాననై.
తల్లీ! నే నీవిరహాబ్ధి నీఁదఁ జాలను. ఈయవమానము భరింపఁ
జాలను.

వ. పతివిరహార్త యైనపతివ్రతకి లోకము జీర్ణకాననం
బతినిబిడాంధకార మని యమ్మ! యెఱుఁగవే! యాత్మహత్య దు
ర్గతి కగు గాక, ఈబ్రతుకుకంటె నదే సుఖమంచుఁ దోఁచె నా
మతి కిఁక, డైన నింక నొకమాసము చూచెద నీకృపాప్తికై.

[తెరలో] మల్లికా!

ప:— ఎవ రది! చూచిరా!

మ:— (వెళ్లి వచ్చి) కణ్వమహర్షిగారు దయచేసినారఁట!

ప:— (ఆశ్చర్యముతో) ఎంతపుణ్యము! కులగురువులే! తల్లి కరుణించి
నది. ఎక్కడ నున్నారో!

మ:— పెద్దమంత్రిగారు వారిని గురుమందిరములో ప్రవేశపెట్టినారఁట!

ప:— అమ్మా! నమస్కారము— మల్లికా పద! పద (పరిక్రమింతురు)

మ:— అదుగో మహర్షులు!

[ఉచితాసనాసీనుఁడై కణ్వుఁడు ప్రవేశించును]

ప:— నీ వీద్వారముకడ నుండుము (లోనికి జని యంజలి ఘటించి)
మహాత్మా గురువరా! వందనము.

క:— సౌభాగ్యవతీ భవ. (తేఱి చూచి) ఎవ రమ్మా యూ!

ప:— గురువర్యా! శిష్యురాలు పతివ్రత—

క:— (లేచి) ఏమిటీ! పట్టపుదేవివా? ఔరా! ఎంతమార్పు!

గీ. రాజరాజేశ్వరీదేవిపూజ చేయు
పట్టమహిషికిఁ దోడుగాఁ బరగునట్టి

యుగ్గలకాంతి యైనముత్తైదు వనుచు,
పొరపడితి నమ్మ ! నిను జూచి పుణ్యసాధ్వి !

కుమారీ ! నీ ధర్మాచరణము వనితాలోకమున కుత్తమోదాహరణము.

ప:—(డగ్గుత్తికతో) పూజ్యపాదుల దర్శనమున నాదుఃఖము పొంగివచ్చు
చున్నది. (విషాదము)

క:— కుమారీ ! లోకజ్ఞురాలవు. ధైర్యమే శరణము.

ప:—(కన్నులొత్తుకొని) ఎంత కని మహాత్మా ! ఆసేతుహిమాచల
మాఱుసార్లు వెదకించితిని. ఎక్కడా ! (దుఃఖము) జీవితేశ్వ
రుఁడు క్షేమముగా నున్నట్లు తమదివ్యదృష్టికి గోచరించెనా !

క:—అతఁడు సుఖముగా నున్నాఁడు విచారించకు.

ప:—ధన్యురాలను మహాత్మా ! ఆమాట చాలును. దయచేసి పీఠ
మలంకరింపుఁడు.

క:—(అట్లు చేయును)

ప:—నూతనరాజ్యలక్ష్మిని గూడ స్మరింపక యింతకాల మెందుండెనో ?
హేతు వేమో !!

క:—ఏమి చెప్పను కుమారీ ?

ప:—(దిగులుతో) అంత చెప్పరానికారణమా స్వామీ ! (గాసిలి
యొ) నామనస్సు పరిపరివిధముల బోవుచున్నది ... ..

క:—అధైర్యపడకు (లేచి) ప్రమాద మేమియు లేదు.

గీ. ఎక్కడుండిన నేమి? యదృష్టశాలి
నిత్యకల్యాణసుఖభోగనిష్ఠ నుండె,
రాజ్య మనుమాట యేమి? సర్వంబు మఱచి
యైహికానందమూర్తియై యలరుచుండె.

ప:—(ఆశ్చర్యచకితయై) ఏమిటిది మహాత్మా! నాయార్యపుత్రుఁడు శా
స్త్రజ్ఞుఁడు. అంత మఱచెనా? ఎంత వింత!

ఉ. ఆడినమాట తప్పు, రెదు రాడరు పెద్దల, కన్యకాంతలన్
జూడరు కోర్కెమై, శిరసువొంచ్చి శత్రువు నైనఁ గిన్కఁ బో
నాడరు, ధర్మనిష్ఠ దిగనాడ, రహో సుగుణాలవాల! మే
నాఁకును లేనియీయపు నాదురదృష్టము తెచ్చి పెట్టెనే?

క:— కాల మొక్కరీతిగా గడచునా? మంచిచెడ్డ యగును. చెడ్డ మంచి యగును. అది లోకము నైజము. ప్రపంచమునకు సమభావ మేగియు లేదు. నీ వెఱుగని దేమున్నది?

ప:— ఏమిది మహాత్మా! నామనస్సు కలవరపడుచున్నది. దిక్కు చూపరా?

క:— కుమారీ! విచారించి వినవలెను గాని తొందరపడరాదు

గీ. అప్సరోగిరి చూడంగ నరిగి యచట
ఊర్వశిని గాంచి మోహించి యొడలు మఱచె

ప:— అయ్యో! ఎంతపాపము! ఎంత ఘోరవార్త? కర్ణశూలము మాశల్యము. హాహా! [తల చేతుల పట్టుకొనును]

క:— గీ. దానితోఁ గూడి యుండె నిందుక, నిప్పుడె
తెలివి యొక్కింత వచ్చిన తెరువు కోరె.

ప:— ఇంకేమి తెలివి? హా దైవమా! నాపరమానురాగభాజన మైన మానసరత్నమును వేశ్యయొక కంటఁగట్టితివా? హా పరమేశ్వరా! ఇక యీనజీవము దుఃఖమే. (మూర్ఛిల్లును)

క:— అయ్యో ప్రమాదము! స్త్రీహృదయము దుర్బలము కదా! ఎవరక్కడ?

(తెరలో) చిత్తము చిత్తము.

మల్లిక:— వచ్చి) అయ్యో! ఎంతకష్టము తల్లీ! (లేవనెత్తి) అమ్మా మనసు నిలపండి (కన్నుల నొత్తి మొగము నిమురును)

ప:— (నిశ్వసించి చూచి) నీ వెందుకు వచ్చినావు? పో! (లేచును

మ:—చిత్త మమ్మా! (వెడలును)

క:—అయోధ్యాకుమారీ! కపటమాటవల్ల కొంచె మైనా మనఃఖము శాంతించు ననుకొన్నాను గాని మిత్తి మీాఱు నను కోలేదు. ఎంతపని జరిగినది ?

ప:—(ధైర్యము నటించి) గురువరా ! మేలే జరిగినది. నామనఃఖ మొక్క మాఱు శుదముట్ట పొంగి మొదలంట నడుగంటినది. ఇక దుంఖమే లేదు—

క:—ధీరశాంతవు గదా ! మనసు చేష్ట—

ప:—స్వామీా ! ఇది పరాకుమాట కాదు. మనోనిశ్చయముతో నన్న దే.

గీ. తనువులే వేఱుగాని చిత్తం బొకండు
గాఁగ నన్యోన్యగాఢానురాగ మలర
నున్నయావేశ్య మరల నా కొదవఁ బోదు
మరులు గొన్నట్టియీామది తిరుగఁబోదు.

ఇక నిరాశా పరమం సుఖ మ్మనుసూక్తియే శరణము.

క:—అట్లనరాదు. కొలఁదిదినములలో నీకు పతిసందర్శనభాగ్యము పట్టనున్నది.

ప:—మహర్షులమాట యమోఘము. మహారాజదర్శనము మహాభాగ్యము. అయితే ! అనుచితకామవర్తనమున వచ్చినపాతిత్యముమాట యేమి ?

క:—(సస్మితముగా తలపంకించుచు నాలోచించుచుండును)

ప:—[తీవ్రదృష్టితో] ఆహా ! కామ మెంతకైనా తగును.

ఉ. నీతి దలంపనీక కులనిందకుఁ జింతిలనీక రాజ్యవి
ఖ్యాతి గణింపనీక సతియం దనురాగము నిల్వనీక యీా
తాతలనాఁటిభోగినికి దాసుని జేసితె యీాడవేంద్రు ? నా
హా! తలపోయ కెట్లు పురుషార్థముఁ జేసితొ నిన్నుఁ గామమా ?

క:—[చిఱునవ్వుతో] పతివ్రతా ! సధర్మ మైనకామము పురుషార్థమే.

ప:—[గోసిలి యొగ్గి] భర్తదోషము లెన్నరా దందురు. క్షమింపుడు.

ఇపుడు యాద వేంద్రునికామ మెట్టి దందురు ?

క:—గృహస్థధర్మవిరుద్ధము గావున దూష్య మనక తప్పదు.

ప:—స్వామీ ! నమస్కారము. ఇంక నిరాశ గాక మఱేమి ? - దేవి

జగదీశ్వరీ ! ఇంక నీపాదసేవనమే నాకు ముక్తిసాధనము.

క:—మహారాజ్ఞీ ! చిత్తశాంతి లేనిభక్తవిరక్తులు నిలమనా ?

చ. తెలిపినదాన విట్టిపరిదేవన మెందుకు ? నీకు నీశ్వరీ

బలమున నెల్ల చక్కబడు, భర్తృసుఖంబును బుత్రలాభముం

గలుగును, నీసుతుం డవనినాయకుడై నుతి కెక్కు, గష్టముల్

తొలఁగెను సంపదాళిఁ దులదూఁగెద వింకఁ బతివ్రతామణీ !

ప:— (ఆశ్చర్యానందములతో నంగి నమస్కరించి) మునీంద్రా! ఈ

యమృతవాణి నాచిత్తశాంతికి మూలము—అయితే ముందుగతి

యేమి?-

క:— గతి కేమి? దోషమునకు ప్రాయశ్చిత్తము లేదా?

ప:— (ఉలికిపడి) గురువర్యా! ప్రాయశ్చిత్తమా? అ దెట్లు?

క:— భయ మేమి? ఔను. ప్రాయశ్చిత్తము పాపహరణము—అతని నా

యొద్దకు పంపుము.

ప:— అది నాతరమా?

క:— జంకేల? మహారాజ్ఞివి కదా! నీతి నుపయోగింపుము.

[తెరలో—ఘంటానాదము]

క:— కుమారీ! మాధ్యందినకృత్యములవేళ యైనది.

ప:— చిత్తము మహాత్మా! వందనము.

[ఇరువురు నిష్క్రమింతురు]

విశ్వేశ్వరీయము

సప్తమరంగము—కొలువుకూటము.

—♦ రత్నసింహాసనమున మహారాజ్ఞీచిత్రపటము ♦ -

[సింహద్వారమున తెర వాలియుండును]

— ♦ కొలువుకూటముపక్క మంత్రికచేరీ చావడి ♦—

[భార్గవానందుఁ డొక్కఁడే యాలోచించుచు కూర్చుండి ప్రవేశించును]

భా:— కష్టములు కాఁపురము చేయ వచ్చును గాని, నాకష్ట మట్టిది కాదు—పాడుకొని పోయినది (ఎడమచేత కపోలముచేర్చి) ఇం కేమి వెదకింపను? ఔరా! ఎంత వింత? (నిశ్వసించి) హా! ఎంత పనిచేసితివి విశ్రుతా! ఎందున్నావు నాయనా!!

విశ్రుతుఁడు:— (అదృశ్యరూపమున ప్రవేశించి మంత్రిపక్కనున్న యుచితాసన మధిష్ఠించి మంత్రిని చూచి సవిచారముగా) సత్యమే, ఘోరకృత్యమే-

భా:— రాజ్యము యథాపూర్వముగా స్థిరపడినది; నేను కణ్వాశ్రమము నకు పోవచ్చు ననుకొంటే, యెప్పటి కప్పుడే, ఆతల్లిదుఃఖము నన్నిల్లు కదలనీయ కున్నది—

వి:— అయ్యో! (తల వంచుకొనును

భా:— ఇఁక నాకర్మ మింతే కాఁబోలు! (అని చేయి వాల్చి, యులికిపడి లేచి, ఏమి టీవింత! శరీరస్పర్శ మైన ట్లున్నది. (వెనుక కడుగు వేయుచు నెడమపక్క చూచి ఎవరును కనఁబడ రే! భ్రాంతి పడ్డానా? అయ్యో!! భ్రాంతి కాదు (ఆశ్చర్యముతో నిట్టటు చూచును)

వి:—(లేచి దృష్యుఁడై బద్ధాంజలియై) ఆర్యా! నమస్కారము.

భా:—[నివ్వెఱపడి] ఎవ రయ్యా! [తేఱి చూచును]

వి:—అయ్యా! నేను విశ్రుతుఁడను.

భా:—విశ్రుతుఁడా! మామహారాజవిశ్రుతుఁడేనా! [ఆపాదమస్తకము చూచును]

వి:—ఆర్యవర్యా! సంశయింపకండి. మీశిష్యుఁడైన విశ్రుతుఁడే—

భా:—కంఠస్వర మదే కాని, రూపము... నాదృష్టిదోషమా? [సమీపించి] నాయనా! ఖేచరవిద్యలు నేర్చినావా? [కౌఁగిలించి కన్నీరొలుక] మారత్ననిధి మాకు దొరకినదా? బ్రతికియున్నందుకు నిన్నుఁ జూచుభాగ్యము పట్టినది [కన్ను లొత్తుకొనుచు] ఇంత కాలము—

వి:—మీరు పెద్దలు లోకజ్ఞులు వివిధవిద్యాపారంగతులు నాగురువులు, మీ కే మని విన్నవింతును? కర్మఫలము తప్పించుకొనఁ దరమా?

భా:—నిజమే—కాకున్న సాధ్వీమణి యైనమహారాజ్ఞి కంత దుఃఖమా! కాలము సమీపించిన నా కింతభారమా! [కన్నులు తుడుచుకొనును]

వి:—[తల వంచుకొని సవిచారముగా] అయ్యో! ఇఁక నేను దేవిమొగ మెట్లు చూతు నార్యా!

భా:—ఆతల్లియవస్థ చెప్పఁదరమా నాయనా? ముందు కబురు పంపి వత్తు నుండుము—

వి:—ఆకబురు తరువాత—ముం దీచిత్తరువు పంపండి. [అని తనచిత్రపట మిచ్చును]

భా:—[రాజుమొగము చిత్రము పరిశీలించుచు] అయితే, ఇది కామరూపము కాదు. ఇప్పటినిజరూపమే. ఔరా! భాగ్యవంతుఁ డెక్కడున్నా భాగ్యవంతుఁడే.

వి:—[చిఱునవ్వు]

భా:—ఏ నీయపూర్వముఖలావణ్యము! [అది కొనిపోయి దేవికి పంపించి వచ్చి] నాయనా! ఇంతకాల మెందున్నట్టు? భరతవర్షమంతా గాలించినాం, ఎక్కడా ... ...!

వి:—ఏమి చెప్పుదు? దైవము చూపినచోట నుంటిని. ఇంకెందుకా గొడవ?

భా:—ఎందున్నావో గాని, నీముఖకాంతినిబట్టి చూడ నాప్రదేశము లోకోత్తర మని తోఁచుచున్నది. పట్టమహిషికి నీచిత్రము విచిత్రముగా తోఁచును—అబ్బా! ఆదేవిమాట తలఁచుకొంటే కనుపు చెఱు వగునుగదా!

వి:—[సవిచారముగా] దైవలీల ... ...

భా:—పదునాలుగేండ్లు శ్రీరాము నడవికి గెంటిన దైవముకూడా యింత ఘోర మైనది కాదు. ఆసతీమతల్లిని సీతను రాముని వెంట నుండ నిచ్చినది. ఈదైన యీసాధ్విని పతివ్రతాదేవిని - [పగ్గుత్తిక]

వి:—[సానుశయముఁడై] ఆర్యా! మన్నింపుఁడు. హృదయ ముడికి పోవుచున్నది.

భా:—అయితే, దేవికి ప్రతికూల మైనా యీదైవ మన్నివిధముల నీ కనుకూల మైన దనుట నిజము. ఏమందువా?

చ. తొలుతటినాలుగేండ్లు కడు దుష్కర మయ్యెను నీవు కోటకుం
బొలఁగినసందు గన్నరిపుదుర్మతిచే యనురాజ్యరక్ష, యా
యలజడి యేమిచెప్ప ? జగదంబను గొల్చెడిదేవిసత్తపో
బలమున దక్కెఁగాక కనవచ్చునె యీనవరాజ్య మింతసే ?

వి:—[నిట్టూర్పు పుచ్చి] ఆమహారాజ్ఞిపాతివ్రత్యమహిమకు వందనము. నయకోవిదు లగుమీామంత్రిశక్తికి నమస్కారము. ఇక రాణిని జూచి యపరాధము మన్నింప వేఁడెదను.

స ప్త మ ర ం గ ము

[తెరలో ఘంటానాదము]

♦సింహద్వారము తెర పైకి లేచును—వందిమాగధు లిరుప్రక్కలనుండుదురు♦

భా:—సరే! [రాజుచెయ్యి పట్టుకొని ధర్మాసనము వంక నడుచును]

వి:—ఇ టెందుకు?

భా:—ముందు సింహాసనము చూచి పిదప—

వి:—[కన్నీరు రాదవ గద్దెవంక చూచి] దేవి సింహాసనముపై నున్న దని చెప్పినారు కా రేమి?

భా:—మఱచినావో భ్రాంతిపడినావో! దృష్టి నిలిపి మరల గద్దెవంక చూడుము.

వి:—(కన్నులు తుడుచుకొని చూచి) ఔరా! చిత్తరువా? ఎంత భ్రాంతి? (సవిచారముగా) ప్రమత్తుఁడను వంచకుఁడను—

గీ. రాజ్యలక్ష్మిని మించినరాజ్యలక్ష్మి
ప్రాణమునకన్న నెక్కుడు ప్రాణ మనుచు,
వలపి మూర్ధాభిషేకోత్సవంబునాఁటి
దేవిరూపంబు నేనె చిత్రించినాఁడ.

[ఇరువురు గద్దెచెంతకు వత్తురు]

[తెరలో సాయాహ్నమంగళారావము]

—♦ ద్వారమున వందిమాగధస్తుతి ♦—

వం:—సీ. ఏరాశిధర్మరాజ్యారంభవిధులఁ గృ
తంబుగా మాఱె నీద్వాపరంబు?

మా:— ఏవ్రతశీలపాతివ్రత్యమహిమ కా
బాలగోపాలంబు కేలు మోడ్చు?

వం:— ఏపట్టమహిషియాజ్ఞాపత్ర మఖిలసా
మంతవర్గము దాల్చు మస్తకమున?

మా:— ఏవిశుద్ధాంగియావిర్భావిశుతం
బై యథేచ్ఛసంతృప్తి నాచరించు?

వం:— గీ. ఆమహారాజ్ఞి పుణ్యసాధ్వీమతల్లి
మా:— భవ్యయాదవసామ్రాజ్యభాగ్యలక్ష్మి
వం:— ధీరశాంత పతివ్రతాదేవిక్రీ
మా:— పండువెన్నెలమాన్కి విశ్వంబునిండె.
వి:— (ఆనందపరవశుఁడై రాణిపాదము లంటును)
వం: — గీ. అఖిలరంజనపరిపాలనా! జయంబు
మా:— సకలసామంతవందితాజ్ఞా! జయంబు
వి:— నన్నుఁ జూచి సామంతరా జనుకొన్నాఁడా యేమి?
భా:— నిన్నుఁ జూడ లేదు. అట్లనుకోలేదు. ఇది నిత్య స్తవమే.
వం: గీ. రత్నసింహాసనాధికారప్రభావ
దీపనీ! పతిభక్తిమూర్తీ! జయంబు.
వి:— (చేతులు జోడించి) దేవి! నీవిఖ్యాతి వీనులవిందైనది.
భా:— ఇఁక నంతఃపురమున రాణిని దర్శింపుము—నే నుందును. (యవనికాంతరితుఁడై వెళ్ళును)
[అంత రాజుచిత్తరువు చూచుచు విచారించుచున్నపతివ్రత తపస్వినీ వేషముతో నొకవంక ప్రవేశించును]
వి:— (పరిక్రమించుచు) అక్కహా! కాళ్ళు తడఁబడుచున్నవి—హా దేవీ!...
ప:— అయ్యో! ఎంతటిభాగ్యహీనురాలను!— ఆవయస్సట్లే నిలచినది ఆలావణ్యము రెట్టింపైనది! ఎంతచిత్రము! ఏమిమహాత్త్వము! ఔరా! నన్ను చూచి యే మనుకొందురో! యేమందురో!!
వి:— ప్రియసీ! గుండె దడదడ లాడుచున్నది. ఎట్లు చూతునో!...
ప: — హా! ఆర్యపుత్రా! మీరు సౌందర్యకాములు. మీతపస్సు ఫలించినది. (సవిషాదముగా) ఆనాఁటిరూపమే నచ్చలేదుగదా! ఈనాటినారూపము మీకు నచ్చునా? అయ్యో!!
వి:—సతీమణీ! రూపమోహమున పాప మొనరించితిని. ఈ ద్రోహి నెట్లాదరింతువో! నీముఖ మెట్లు చూతునో! హా! హా!

ప:—(నిశ్వసించి) హా! ఆర్యపుత్రా! ని న్నెట్లు చూతునో! లజ్జా శోకావమానములు మనస్సును కలఁచివేయుచున్నవి— గురువరా! ఏమందునో, ఏమి పాపము తెచ్చుకొందునో!—మీదీవనయే నాకు దిక్కు.

గీ. ఎట్లు లోర్చితినో దుఃఖ మింతకాల,
మింతబాధ యెఱుంగ ని దేమివింత?
నోముఁ పండెను విభుని గన్గొంను ననఁగ,
భగ్గు మనుచుండె హృదయంబు పట్టఁజాల.

వి:—[అంతిపురమున నడుగుపెట్టును]

మల్లిక:—[తెల్లఁబోయి చూచి] దేవా! ఇట్టిటు ... ...

వి:—[కలయఁజూచి] ఇది శ్రీనివాస మేనా? అయ్యో! ఆశోభ యేది?

ప:—తల్లీ! ఈశ్వరీ! నానోట నెట్లు పలికింతునో! [విషాదము]

వి:—గీ. దేవిచందంబు ముందుగాఁ దెలిసికొనఁగ,
రాణివాసంబు నాకుఁ బ్రమాణ మయ్యె,
అమ్మహాదేవిపాదంబు లంటి మ్రొక్క
నర్హతయు లేనిపతితుండ నైతి నేను.

మ:—అదే రత్నపీఠము విచ్చేయుఁడు [చూపి వెళ్లును]

వి:—[తల వంచుకొని దోసిలి యొగ్గి] దేవీ! దోషిని క్షమింపుము [విషాదము]

ప:—[పాదము లంటి మ్రొక్కి] ఆర్యపుత్రా! హా! హా! [దుఃఖము]

వి:—రక్షించు రక్షించు. [కాళ్ళపైఁ బడును]

ప:—[ఏడ్పుగొంతుతో] అయ్యో! నా కీపాపముకూడా ... ... [లేవనెత్తును]

వి:—దేవీ! నో రాడ కున్నది. [విచారము]

ప:—[దుఃఖముతో] నాథా! నా కీజన్మలో దర్శనమే లభింప దనుకొన్నాను [చేతులు పట్టుకొని] కంటఁ బడ్డారు. ఇదే పదివేలు. (కన్నీరు)

వి:—దేవీ! వద్దు వద్దు. నీవు దుఃఖించిన నాగుండె పగిలిపోవును [తన కన్ను లొత్తుకొని యామె కన్ను లొత్తి బుజమునఁ జేయి నైచి తేఱిచూచి గద్గదస్వరముతో] అయ్యో! దేవీ! [కన్నులు మూసికొని వెనుక కడుగు వేసి] ఈవేష మేమి ప్రేయసీ! [విచారము]

ప:—(సవిచారముగా) భర్త ప్రవాసమం దున్నపుడు భార్యకు విహిత మైనవేష మిదేకదా!

వి:—ఔరా! ఎట్టిరూప మెట్లయినది? (ప్రక్కకు చూచుచు) అయ్యో!!

సీ. చలినీట నిత్యంబు స్నాన మాడుదు వంచు
చాయ మాసినశిరోజములు దెల్పు,
పైడిచీరలు పచ్చపట్టుచీరలు దరిఁ
జేర నీవని కావిచీర దెల్పు,
తారహారాద్యలంకారధారణము కో
ర వటంచుఁ బసుపుసూత్రములు దెల్పు,
కస్తూరితిలకంబు గైసేయు వని ఫూజఁ
బెట్టిన కుంకుమబొట్టు దెల్పు,

గీ. పతిప్రవాసంబు పేర నీపట్టినట్టి
వ్రతము నీమేనిసొంపు తార్మాఱుచేసె;
కటకటా! పాపినైన నాకన్ను పొడిచి
చెట్టనగు నామనంబునఁ జిచ్చు వెట్టె.

దేవీ! క్రూరాత్ముఁడను. వంచకుఁడను. నీమొగము చూడఁజాల కున్నాను. (విషాదము)

ప:—(దుఃఖముతో) అది నాపాపము గాని మీదోషము కాదు. ధీర
హృదయులు విచారింతురా ?

వి:—[మీదు చూచుచు] ఘోరము—ఘోరాతిఘోరము !

గీ. దుర్గమాద్రికి నన్నట్లు త్రోసినావు
దేవి నిట్లు తపస్యకు దింపినావు
శ్రీనివాసంబుసొంపు హరించినావు
దైవమా ! నీమహాత్మ్యంబు దారుణంబు.

(క్రిందు చూచుచు) సాధ్వీమణీ ! నిన్ను చూడలేకున్నాను.

ప:—[డగ్గుత్తికగా] పదునాలుగేళ్ళనుండి మహారాజా !

వి:—ప్రాణేశ్వరీ ! చంపకు. అది గాదు, ఈవేషము చూడలేకున్నాను.

ప:—[గద్గదస్వరముతో] ఔను. వేశ్యావేషమువలె నిల్లాలివేష మింప
గునా ?

వి: [కన్నులు మూసికొని చేతులు జోడించి] జీవితేశ్వరీ ! నాపరమ
రహస్యము కనిపెట్టిననీపాతివ్రత్యమహిమకు నమస్కారము—
కాని యిది మునుపటి యిల్లాలివేషము కాదు.

ప:—అయ్యో ! నే నేమిచేయుదును ? ఇది మీ రిచ్చినవేషమే కాని
నేను కోరుకొని తెచ్చుకొన్నది కాదు.

వి:—క్షమించు దేవీ ! క్షమించు—నీధర్మాచరణము జగదేకవంద్యము—
నీచెంత చేరితిని గదా! ఇక నెందుకు? ఇది మార్చి వెనుకటి
రూపముతో దర్శన మిమ్ము ధన్యుడ నయ్యెద.

ప:— (సవిషాదముగా) ప్రాణనాథా! అది భ్రాంతి గాని మార్చితే
మాత్ర మింతలోనే రంభ నగుదునా? ఊర్వశి నగుదునా?
ఆయపూర్వలావణ్యమున కీరూపము నచ్చునా?

వి:— హాహా! నాగు ట్టంతా బట్టబయ లైనది— దేవీ! క్షమించు.
ప్రాణేశ్వరీ! రక్షించు!

ప:—(విషాదముతో, ఎక్కడిప్రాణేశ్వరి? అనురాగస్థానము సౌశీల్యమో సౌందర్యమో, ఆర్యపుత్రునిహృదయమే యెఱుఁగును.

వి:— హాసతీ! చచ్చితిని. అజ్ఞానిని (విషాదము) నీ వేమ్పుచు నన్నే డ్పించుచున్నావు.

ప:—(దుఃఖముతో) సత్యము_తెగించి దేహము విడువక మీ కిట్టియుప చార మొనరించితిని. క్షమించండి_

వి:— ఛీ విప్రతా! నీ కీకత్తిపోటు చాలదా? (నిశ్వసించి) దేవీ!

ఆ. సగము చచ్చి వచ్చి శరణన్నవాఁడను
కనికరించి నన్నుఁ గావఁ దగును.
(క్రిందు చూచుచు నంజలి ఘటించి యుండును)

ప:: —(దుఃఖము పొంగి పొరల)

ఆ. అప్సరోఽద్రిమీద నర్ధాంగ మొందుట
కతన నీసగంబు గాసిఁ జెందె.
(అని విలపించుచు)

వి:—ప్రాణేశ్వరీ! దాసుఁడను శరణార్థిని, అపరాధిని (కాళ్ళు పట్టుకొని) యాదవసామ్రాజ్యధురీణవు. తగినశిక్ష విధించి యీపాపిని పునీతుని గావింపుము.

ప:—(లేవనెత్తి) ఆర్యపుత్రా! నాకు పరముకాఁడా లేకుండఁ జేయు దురా? నిజము పలికియు భర్తమనసు నొప్పింపరా దని యెఱుఁ గుదును. దుఃఖావేశమున నే మంటినో! నాథా! నమస్కా రము క్షమింపుఁడు. (పాదము లంటి మ్రొక్కును)

వి:—ప్రేయసీ! నీమనసు నొప్పించినవాఁడను నేను. తప్పునాది_

ప:—అది కామదోషము గాని మీదోషము కాదు. దానిప్రభావ మచింత్యము విచిత్రము_

వి:—ఇది కులదేవతవాక్కు. దేవీ! సత్యము సత్యము.

ప:—కర్మవశమున మీకామము గృహస్థవిధుల నతిక్రమించినది. ధర్మరహిత మైనకామము నరకహేతు వందురు. (విచారముతో) ఏమి చేయుదగునో తోఁచకున్నది.

వి:—సంశయ మేమి? పాతివ్రత్యమూర్తివి తపస్వినివి, తగినప్రాయశ్చిత్తము విధింపుము.

ప:—(సవినయముగా) ఆర్యపుత్రా! ఆయధికారము కులగురువులకు మాత్రమే కలదు.

ప:—[జాకి] అయ్యో! ఆమహాత్ముని మొగము చూడగలనా?

ప:—[తల వంచి] గత్యంతరము కనఁబడదు. పరాశరుని మతిక్రమింప రాదుగదా!

వి:—కాదు! మహారాజ్ఞివి. నీశాసన మనుల్లంఘనీయము.

ప:—ఆర్యపుత్రా! అట్లనరాదు, మహాత్ములధర్మశాసనమునకు లోకమంతయు కట్టుపడవలసినదే. మీరు లోకశాసకులుగదా!

వి:—ఓరీ! కణ్వమహర్షిని సందర్శింతుము.

ప:—[సంతోషముతో] మీహృదయపరివర్తనమున కానందించితిని. [చేతులు పట్టుకొని] నమస్కారము. నాదుఃఖాలాపము క్షమింపుము.

[తెరవాలును]

—o—

విశ్రుతోర్వశీయము

అష్టమ రంగము—హిమాలయమార్గము

—♦ పాదచారి యగువిశ్రుతుడు ప్రవేశించును ♦—

వి:— (మోమెత్తిచూచి) దేవీ! కులగురునియానతిని ప్రాయశ్చిత్తవిధికి పోవుచున్నాను. ఇది విన్నచో నీవు సంతాపింతువో సంతోషింతువో! అమృతకుండమున స్నానము చేయుచు దినమున కొఱు వేలచొప్పున పన్నెండురోజులు గాయత్రీమంత్రము జపించుమని యాదేశించిరి. నాలుగుదినములు పర్ణభక్షణము నాలుగునాళ్లు నీరభక్షణము కడపటినాలుగువాసరములు వాయుభక్షణము విధించిరి. ఇందుకు విచారము లేదు గాని భూమిపై కాలినడకను పొమ్మని సెల విచ్చిరి గదా! నావియద్గమనశక్తి నెఱింగి విధించినశిక్ష యిది-అబ్బా! ఎక్కడికన్యాశ్రమము? ఎక్కడిహిమాల యగర్భము? శ్రీహరీ!! చేసినకర్మ మనుభవింపక తీరునా?_ఇంకా రెండామడ యున్న దట! (నడచుచు వింతగా ముందు చూచి) ఎక్కడి దీయపూర్వసుగంధము? హాయి హాయి! (ప్రక్కకు చూచి) ఆవచ్చువానివద్ద నేమేని సుగంధద్రవ్య మున్న దేమో! (ఆఘ్రాణించి) ఏమి సువాసన? (అటు చూచి యాగి) ఆతడు చేరుచున్నకొలదిని సురభిగంధము హెచ్చుగుచున్నది_ (తేఱి చూచి) ఆ! రానీ! అతనిమెడలోనిది పూలదండ కాదా! ఆ! పుష్పహారమే. మగవాడు వీని కెందుకు? అది యూర్వశిమెడలో నుండక దగినది. (కొంచె మెదురేగి) దీని నెట్లయినా పుచ్చుకొని చుట్టుదారి యైనా సరే దాని కిచ్చి వచ్చెదను.

[పుష్పహారధారి యగుపురుషుఁడు ప్రవేశించును]

వి:— (సమీపించి) ఎవ రండీ మీరు?

పు:— గంధర్వులము!

వి:— మీ పేరు?

పు:— విశ్వావసువు.—మీ రెవరు?

వి:— క్షత్రియులము—ఈసురభికుసుమమాల యెక్కడిది?

పు:— నాకలోకమునుండి తెచ్చుకొన్నది.

వి:— అంతే యనుకొన్నాను—ఇవి మీ కచ్చట సులభములు (చిఱునవ్వుతో) దండ బాగున్న దండీ! మీరు నాకమునకు తఱచుగా పోవు చుందురుగదా!

పు:— ఆఁ! (నడచుచుండును)

వి:—చిన్న మాట

పు:—ఏమిటి చెప్పండి. (ఆఁగును)

వి:—ఈదండ నా కిత్తురా?... ... ...

పు:—(తీవ్రముగా) ఇవ్వ నివ్వను (పోఁబోవును)

వి:—కొంచె మాఁగండి— మనసుపడి కోరుచున్నాను—

పు:— నా మెడలోనిదండ యిమ్మందువు, అ దేమికోరి కయ్యా!

వి:—అయితే సరే! కోరిక కాదు, శాసనమే—

పు:—(కోపముతో) నన్ను శాసించుటకు నీ వెవఁడవు? వెళ్ళు వెళ్ళు (నడవఁబోవును)

వి:—ఆఁగు మని చెప్ప లేదా? ఆఁగు—

పు:—(ఆఁగి తీవ్రముగా) ఏమి టీయాజ్ఞ? దార్లు కొట్టువాఁడవా?

వి: – జాగ్రత్తగా మాటాడు.

పు:—అరే! ఏమి టీబెదరింపు? చిత్రముగా నున్న దే!

వి:—ఇది రాజాజ్ఞ. ఇచ్చి కదలు. లేకున్న ... ...

పు:—[అపహాసముతో] ఔరీ! పాకము ముదురుచున్నదే! నీకత్తియక్కడ పెట్టుము. ఇది గంధర్వవీరాజ్ఞ!

వి:—[నవ్వుచు] సెబాసు గంధర్వా! మంచిమాటన్నావు. కత్తి లేని వానితో నేను ఖడ్గము పట్టి పోరాడను. నాకత్తి యీబండపైఁ బెట్టెదను. నీవంతకూడా అక్కడ పెట్టుము ఈరెండును గెలిచినవారివి. బాహుయుద్ధ మొనరింతము సరేనా?

పు:—ఓ! కానీ! ఆగర్వ మాగుట మంచిదే! [అట్లు చేసి, పైదుస్తుంబు తీసి యందుంచి కొంతసేపు బాహాబాహిగా పోరాడుదురు.

వి:— చేతులుపట్టి ముందుకు లాగి, యొక్కగెంతు గెంతి)
గర్వ మణగిన దా? గంధర్వవీర!

పు:—(వెలికిల బడి లేచి, ఒళ్ళు దులుపుకొనుచు)
ఎగుర బోకుము చూడు నీపొగ రణంతు (అనుచు డాయును)

[తెర లో]

వద్దు వద్దు వెళ్ళకు కలియఁబడకు ఆఁగు.

వి:—(అటు చూచి, అయ్యో పాపము! ఆఁడది పరుగెత్తుకొని వచ్చుచున్నది.

పు:—(సిగ్గుతో తల వంచును)

ఆ: (ప్రవేశించి, ఏమి టిది? ఇంతలోనే ..(గంధర్వుని కష్టముగా నిలచి వగర్చుచు రాజును జూచి) ఎవరు విక్రమమహారాజా? ఔరా! ఎంతప్రమాదము... ..?

వి:— భయములేదు. తత్తఱపడకు—నన్నెట్లెఱుగుదువు ?

ఆ: —(చిఱునవ్వుతో) పదునాలుగేండ్లక్రిందట యమునాతీరమున చూచినాను.

వి:— (ఆశ్చర్యపడి దరస్మితముగా) సరే సరే! తెలిసినది. ఇందురేఖా! నాఁడు కనఁబడకపోయినా, నేఁడు కనఁబడక తప్పినది కాదు. పూర్వస్నేహితురాలవు, సంతోషము_

ఇం:— నేడు సుదినము ధన్యురాలను.

వి:— రెండుమూడుసార్లు నీపరిసంగము వచ్చినది. నీమంచితనము నా మనస్సు నంటియున్నది.

ఇం:— ఇది మీయవ్యాజకరుణ కుదాహరణము.

పు:— (విసుగుతో) ఈయడ్డ మేమిటి? ఆమాట లేమిటి?

ఇం:—ఏమి తొందర? పెద్దమనుష్యులతో మాటలాడుచుండగా ...

పు:— అవు నవును కావివా రెవరు? ఉండు. ఒ క్కగిలు ... ...

ఇం:— ఏ మనుకొన్నావో? హనుమంతునిముందఆగా కుప్పిగంతులు!

పు:— అయితే కానీ! బదులు తీర్చుకుండగా విడువను—

వి:— ఇందురేఖా! నీమొగము చూచి సంశయించుచున్నాను.

పు:— ఈయడ్డమే లేకపోతే ఆ సంశయమే పుట్టకుండును (మీసము దువ్వును)

వి:— (చిఱునవ్వున నిరసనము చూపును)

ఇం:— అయినపరాభవము చాలదా? నీబడాయి యిక్కడ పనికిరాదు. ఈయనపరాక్రమము విన్నావా కన్నావ ?

గీ. గాండ్రు గాండ్రు మటంచు వ్యాఘ్రంబొకండు
పైకి వచ్చుట గని తడబడక యితడు
చేర రానిచ్చి బలుతరవారి వేసె
గ్రక్కున వేటున నది రెండుముక్క లయ్యె.

పు:— అబ్బో! గొప్పపరాక్రమమే.

ఇం:—[నవ్వుచు]కాదా! అదే నీవైతే, కామరూపముతో కాలికి బుద్ధి చెప్పియుందువు—తెలిసినదా! అస లీపోరాట మెందుకు తెచ్చి పెట్టినావు? ఆబుజముమీదిదుమ్ము దులుపుకో! ...

పు:—[కోరచూపుతో]ఆయన తెచ్చి పెట్టినదే ...

ం:—ఎందుకోసము?

పు:—ఆఁ! దురాశ. పూలమాలికకోసము.

ఇం:—అ దేదీ?

పు: అదిగో రాతిమీఁద...

ఇం:—తెచ్చి యిచ్చివేయుము...

పు:—[మొగము చిట్లించుకొని] నే నెందు కివ్వవలెను?

వి:—[చిఱునవ్వుతో] గెలిచినవారు తీసికొనడమే న్యాయమయ్యెను.

పు:—[కొంటకొంట లాడుచుచూచి ఈయప్పుడు లేకపోతే గెలు పెవరిదో తెలిసివచ్చును. (తనదుస్తులు తీసికొని వెడలిపోవుచు) అది నీదే కదా! నీయిష్టము వచ్చినట్లు చేసుకో (నిష్క్రమించును)

ఇం:—(అటు చూచి) సురభిమాన మంతే యిదే! (పూలదండ తెచ్చి రాజుమెడలో వేసి నమస్కరించి) అతఁడు తెలియక చేసినయుప రాధము క్షమించండి.

వి:—అతనితప్పేమీ లేదు—ఇది నాతప్పును గాదు—ఇంతకును నీ సౌశీల్యము మేలు చేసినది. ఇట్టియవ్యాజమైత్రి లోకములో దుర్లభము. ఇది మఱచిపోను.

ఇం:—మహానుగ్రహము, ధన్యురాలను—అయితే మహారాజా! ఇపు డెక్కడి నుండి దయచేయుచున్నారు?

వి:—యమపురమునుండి—

ఇం:—అల్లాగా? అంతఃపురము చిత్తగించి వచ్చుచున్నారా? పరమా నందము—ఈప్రియురాలింకా, అచ్చరకొండకు వచ్చి యుండ దనుకొని యీదారిపట్టినారా? పోనిండు. ఈవిధముగా పునర్దర్శన మైనది.

వి:— కాదు సఖీ! (దరహాసము) మఱియొకపనిమీఁద నిటు వచ్చు చున్నాను.

ఇం:—(అచ్చెరువడి) ఏమిటి! మేరుగిరి కేమో, శ్రమపడ నక్కఱలే దని చెప్పవలె ననుకొనుచున్నాను—వింత లేమీ లేవు గదా?

వి:—(నవ్వుచు) ఉంటే నీకు తెలియవా?

ఇం:—అయితే, ఎక్కడికి కీప్రయాణము?

వి:—అమృతకుండమునకు—

ఇం:—ఇంకేమి? దాంపత్యిక మెందుకండీ?

వి:—(చిఱునవ్వుతో) నీ వేదో పొరపడుచున్నావు —

ఇం: అయితే క్షమించండి. కారణ మేదేని కానిండు. అదృష్టవంతు లెక్కడికి వెళ్ళినా, అదృష్టవంతులే.

వి:—(సస్మితముగా) అదేమిచెలీ! అట్లనుచున్నావు!

ఇం:—(దరహాసముతో) తీర్థము స్వార్థము కూడివచ్చిన దని_

వి:—(నవ్వి) నీవుకూడా నర్మసంభాషణము నేర్చినావా?

ఇం:—[హస్తము స్పృశించి] ఎంతమాత్రి మది కాదు. ఊర్వశి మేరు గిరినుండి వచ్చి యమృతకుండముచెంత విడిసియున్న దని చెప్పుట కట్లంటిని.

వి: [వికారముతో ప్రశ్నిక] ఓ! అల్లాగా? మంచిదే_ఇంకేమైనా విశేషములు?

ఇం:—ఏ మున్నవి? మహారాజా! నే నింక బోవలెను. అతండు త్వర పడుచుండును — ముఖ్యమైనమాట యొకటి — ఈపుష్పహార మష్టాబ్దసురభిమాల్యము దీనిమహిమ వినుడు.

క. యౌవనము నిల్పుఁ, బోయిన
యౌవనమును మరల దెచ్చు, పతిగుర్తిభ మిం
పూవులదండ, సుగంధం
బీవిధముగ నుండు నెనిమిదేండ్లవాఁకన్.

ఇక దీని నెట్లుపయోగించుకొందురో! మీచిత్తము.

(రాజుచేతులు కన్నుల కద్దుకొని) సెలవుసెలవు (నిష్క్రమించును)

వి:—(పరిక్రమించుచు) ఔరా! నాజీవిత మెంత వింతగా నున్నది! తలంచుకొన్న నాకే నవ్వు వచ్చుచున్నది. నేను పోవుచున్నపని

యేమి? ఈమాల్యావర్ణన మేమి? ఊర్వశీస్మరణ మేమి? ఆహా! దైవమా! మరల నీయాట నీవు మొదలుపెట్టినావా! నిన్ను తప్పించుకొని తిరుగువాఁడు పృథివిలో నుండఁబోఁడు. నేను నీ చేతికీలుబొమ్మ నైనాను. (దుస్తులుతాల్చి కత్తిగైకొని నడచుచు) చారులవల్ల నాజాడ తెలుసుకొని యిది యిక్కడికి వచ్చియుండును. (ఆలోచించి) ఎట్లయినా చూడఁదలఁచినమాట నిజము. చుట్టుదారి తప్పినమాట సత్యము. అయితే ప్రాయశ్చిత్తవిధి మాట? (ఊహించి) దీనిమాట యటుంచు. ఇందుకు వచ్చిరా నని తెలిసినచో నిది విధించుప్రాయశ్చిత్త మేమో! ఛీ! (సంకోచించి) ఎటు చూచినా చిక్కుగానే యున్నది. ముగ్గురు ముగ్గురే! దైవము చలపట్టి నన్ను పరీక్షించు చున్నది. ఆహా!

గీ. ఆడి తప్పితి వని వేశ్య యాశిపోయు,
నీతి మాలితి వని రాణి నిందసేయు,
ఆజ్ఞ మీఱితి వని గురు వాగ్రహించు,
ఏల కనిపించెనో పాడు పూలదండ?

[అంగ తలవంచి యాలోచించి, నిశ్వసించి] ఎందు కింక! ముందుకు పోతే ఇహ మైనా యున్నది. వెనుకకు పోతే ఇహపరము లు రెండును లేవు. (పరిక్రమించుచు నులికిపడి)ఇంతకు గడువు దాఁటలేదుగదా! (రోజులు లెక్కించి) ఆఁ! దాఁటలేదు. పోనీ!ఇది కీడులో మేలు. (రెండడుగులు వేసి యాఁగి శూన్యదృష్టియై తలంచి) అరే, పొరపాటు! ఈపూలదండ కనఁబడకపోయినా, అమృతకుండముదగ్గఱ నూర్వశీదర్శనము సిద్ధమే—ఆహా దైవగతి! అటు గురువాక్యము, ఇటు వేశ్యాసమయము. ముందు నుయ్యి వెనుక గొయ్యి. కర్మ మెట్లున్నదో? నాబ్రదు కేమికానున్నదో? కానీ!! గురువర్యా! నమస్కారము. [నిష్క్రమించును]

—o—

విశ్రుతోర్వశీయము

నవమ రంగము—అమృతకుండము చెంతరాతిమిద్దె

[వీధియరుగుమీఁదఁ గూర్చుండి మాట్లాడుకొనుచు
నూర్వశీవిశ్రుతులు ప్రవేశింతురు]

ఊ:— మనోహరా! ఈపదిదినములనుండి యెన్నోవిధముల బ్రదిమాలుచున్నను నామాట వినకున్నారు. అది ధర్మముకాదు సుమండీ!

వి:— ప్రేయసీ! ఆగొడవ యింకఁ దేవ ద్దని కోరితిని మరల నదే తెచ్చుట నీకును దగదు సుమీ!

ఊ:— మాటకు మాటంటే సరా? ఇది యంత తేలికగొడవ కాదు.

వి: కాకేమి? గోరంతలు కొండంతలు చేయుచున్నావు కాని...

ఊ:— ఔను గాని, ఇంద్రునిరేఖయభిప్రాయమునుబట్టి మీపట్టమహిషికివ్వవలసినపుష్పమాల నా కిచ్చుట తగునా?

వి:— అది నీకోసము సంపాదించితి నని చెప్పలేదా? మరెందుకు కా ప్రశ్న? (లేచును)

ఊ:— బాగున్నది. (లేచి) మీయనుగ్రహమున కానందించితిని. కాని నా కిట్టిదండలు లేవా? రావా? ఆమహాపతివ్రత కాదండను నా కానుకగా సమర్పింపుడు.

వి:— చిత్తము. ఆజ్ఞ నెఱవేర్పక తప్పునా?

ఊ:— (నవ్వుచు) అంతయెకసక్కె మెందుకు? ..సరే కాని, నిజము చెప్పండి మళ్ళీ అడుగుచున్నా ననుకోక. గడువులోపల రావలెనని నాకోసమే వచ్చినారా?

వి:— అబ్బా!!

ఊ:— ముచ్చటగా నడుగుచుండ నంతవిసు గెందు కండీ!

వి:— నీకొలుకు రాకపోయినా నీకొలుకు వచ్చినట్లే యైనది. ఆమాట ముమ్మాఱు చెప్పితిని. ఇంకా యొందు కావలెను?

ఊ:— ఎందుకో వినండి. త్రికరణశుద్ధిగా శ్రీహరిసాక్షిగా మనవి చేయుచున్నాను. మీ దేవిమాటలు మీకులదేవతమాటలు మీకులగురునియాజ్ఞ. పరమేశ్వరునియాజ్ఞ, ఆమాటలు తలచుకొంటే యొడలు వణకుచున్నవి! ఇప్పుడైనా నాకోరిక మన్నింపుడని చేతులు పట్టుకొని వేడుచున్నాను.

వి:— (విసిగించుకొని) ఎన్ని శ్లీమాటలు? భయపడవలసినది నేనా నీవా? ఏమి యీనిర్బంధము? (పెడమొగము పెట్టును)

ఊ:— (దోసిలి యొగ్గి) రాజేంద్రా!

చ. వనితలమాట లన్న మగవారికి జుల్కన గాక, రాజ్యవ
ర్తన దలపోయ కెట్టిహాసరంబులకుం జెడు టర్వ మీనె? నా
మనవి తిరస్కరింతురె? సమస్త మెఱింగినమీకు నేను జె
ప్పనె? యిప్పుడైన నన్విడిచి పట్టపురాణిసుఖంబు చూడుడీ!

వి:— నీవు చిత్తశుద్ధిగా జెప్పుచున్నావని నమ్మెదను గాని తెలిసిన వాని కిన్నిసార్లు తెలుపవలెనా?

ఉ. నీపను పే రొవర్పనని చేరము మోపకు, పాపుదైవ మే
పాపపువేళ నీకరము పట్టఁగఁ జేసెనొ? నిన్ను గన్ననా
చూపున కింక వేఱొకతెసొంపు రుచింపక యుండె, నామదిన్
దాపకటీకంబు లే దిది యథార్థము, నాసుఖ మీవు చూడుమీ!

ఊ:— [చిరాకుతో] వద్దు వద్దు. మీమోహ బాయన కోర్కెఁ జాల నని తలఁచి కదా కొలుతు మీచే సమయము చేయించితిని! అట్టి నేనే యొందు కింత బలవంతపెట్టుచున్నానో కొంచె మాలోచించండి.

వి:—(సాక్షేపముగాఁ జూచి) కొంచెము కాదు చాలా ఆలోచించినాను. నానిశ్చయము చెప్పుచున్నాను విను.

ఉ. ఆనతి మీఱితినాఁడ వని యమ్ముని తీవ్రముగా శపించనీ!
మానము లేనివాఁడ వని మానిని ఛీ యని నింద సేయనీ!
హాని యొనర్చు కామువిధి పూర్తిగ దుర్గతిఁ గూలఁ ద్రోయనీ!
యే నిఁక నిన్ను వీడి పురి కేఁగఁగఁ జాలను దివ్యకామినీ!

ఊ:—(మొగము చిట్లించుకొని పెడమొగము పెట్టి తనలో) ఇది కేవలము రూపమోహ మని యెఱుఁగుదును. ఈకనువేదు అణఁగి పోవుచికిత్సయే యిపుడు కర్తవ్యము. అది ముందు కొంతసూచించుట యెందు కైన మంచిది. [ప్రకాశముగా, కోపముతో] నీవు నారూపమును మోహించినట్లే నేను నీరూపమును మోహించితిని. నిజ మింతే కదా! అట్టియెడ నే నావాంఛ వదలుకొనుచుండ నీ వెందుకు వదలుకో లేవు? నీ కేడుగురు పుత్త్రులఁ గన్నప్రియురాల నింత నిర్బంధించి యెందుకుఁ జెప్పుచున్నానో వివేకించుకో! అగ్నిసాక్షిగాఁ బెండ్లాడినయా సతీమణి ధర్మచింత యెట్టిదో స్మరించుకో! తనువులే శాశ్వతములు కావు. ఇక రూప యౌవనములు శాశ్వతములా? ఇప్పటికే నీయర్ధాంగిజవ్వన మడవిని గాచినవెన్నెల యైనది. ఆపాతకము నీతో సమానముగాఁ బంచుకొనుచున్ననామనవి చిత్తగించి యిపుడైనా నీగురునియానతి నడపి పురంబునకుఁబొమ్ము.

[అని చెరచెర లోపలికిఁ బోవును]

వి:—(నిశ్చేష్టుఁడై చూచి) ఏమి టీధోరణి? నీవు నీ వనుచు నిశ్శంకముగా నిట్లు తూలనాడుట చూడ దీని మనసు విఱిగినట్లు స్పష్టమైనది. [నిశ్వసించి పరిక్రమించుచు] ఇది ప్రేమ లేనికోపమా? కాదు. వారు శపింతు రన్నభయము... [ఊహించి] నిజమే, రూపమోహమే. కా దేని, యేదోష మెఱుఁగనికన్యారత్న మని దీనిని వరించితినా? అది కన్ను చేసినతప్పు. మనస్సు నందురు

గాని కన్ను మూయకపోదు. ఆరూపము మనస్సున కింత గాఢముగా నంటుటకుఁ గన్నే కదా కారణము! ఇపు డేమి చేయను! దీనికి నీతులు పని చేయునా? జపతపములు పనిచేయునా? ఇప్పుడు కన్నులు పోయినా న న్నీరూపమోహపిశాచము వదలదు... దీని నావహింపఁజేసినదైవమే దీనిని వదల్పవలెను. అంతవఱకీ బ్రతు కింతే. లేకపోతే, పూలదండ కనఁబడినంతనే యిదే స్మృతికి రావలెనా?... ...[తలంచి] ఆహా!

ఉ. మానము మంటలోఁ గలసె మంత్రిమొగంబును జూచువేళ, నా
ప్రాణము పోయినంతపని యయ్యె సతీమణిఁ గాంచువేళ, దొం
గైనను మేలు నాఁగ భయ మయ్యె మహార్షిని జేరువేళ, న
న్నైనను వీడకుండె నవురా! కనువేఁదు, ఱి దెట్టిమోహమో!!

[తల యూడించుచు నాశ్చర్యవిపాదములు దోఁప]

క. హో హోమ్మని తెగనాడిన
నీపాపపురూపమోహ మెడఁబాయ, దిసీ!
భూపతి ననునభిమానము
కోపంబును గామచింతకుఁ బలి యయ్యెన్.

(ఇట్టటు పరిక్రమించి తల యూఁచి) కానీ! నేఁటితో నేదో యొకటి తేలు నని పొడగట్టుచున్నది, చూతము. (ద్వారమువంక చూచి) చాలసే పైనది లోపలికి వెళ్ళి... ...ఏమి చేయుచున్నదో? ... రుచిమతీ!

[తెరలో విసుగుతో] ఏమండీ?

వి:— ప్రేయసి యెక్కడ?

[తెరలో] మీ దైవము నడగండి.

వి: — (తెల్లఁబోయి) ఇ దేమిటిరా! దీనిధోరణి కూడా మాఱినది? ఇ దేదో వింతగానే యున్నది. అవస్థ మాజేరోజు వచ్చినది.

సందేహము లేదు, ...పోయి చూతునా ? (తెర [illegible]గులు వేసి) అక్కడిగోడవ యేమిటో ! (ఆగి) రుచిమతీ ! ఏమిటి సంగతి ? నేను వత్తునా ?

[తెరలో] రా నక్కఱ లేదు. అక్కఱుంటే వచ్చినంతసంతోషము

వి:— సరే తెలిసిపోయినది. ఇదేదో కుతంత్రమే. రూపయౌవనములను గూర్చి యుపన్యసించి వెళ్లినది... ...ఏదో మోసము తలపెట్టినది. (స్మరించి) ఆఁ ! అచ్చరలకుఁ దెలియనిమాయ లున్నవా ? కామరూపకామగమనము లెఱింగినది మోసగించలేదా ? సరే కానీ, ఏమయినా మంచిదే... ...

[తెరలో] ఇ దేమిటమ్మా! సిరుగు పట్టలు వచ్చి పడ్డది. అయ్యో! ఎల్లాగంటిరూప మెల్లు మాఱిపోయినది ? లేవడ మెందుకు ? సరేలే ! ఈకట్టు పట్టుకో ! (మూడుకాళ్ళముదుసలియగునూర్వశియు రుచిమతియు నొకవంక ప్రవేశింతురు)

వి:— (తీవ్ర దృష్టితో) ఈమూఁతముప్పుడి యేమిటి ? వెళ్ళి చూచెద. (పరిక్రమించి యటుచూచి) అబ్బా ! ! (మొగము త్రిప్పుకొని ఏ మిటిది రుచిమతీ నిజము చెప్పు

ఊ:— (పెదవులు దవుడలు నాడుచుండ శిరఃకంప మభినయించును)

రు:— ఏ మున్నది? కనఁబడడము లేదా?

వి:— మాట్లాడుచుండఁగానే ముసలితనము పైఁబడె నంటువా?

రు:— నాటకములో వేషము వేసిన దండీ!

వి:— ఏమి ‘గావిసుగు? తిన్నగాఁ జెప్పలేవా?

రు:— మీచెట్టు పట్టినందుకు ఫలమిది...

ఊ:— (కొంచెము ముందుకు వంగి వణఁకుచు) మనోహరా!

వి:— (మొగము ముడుచుకొనును)

ఊ:— ఈవింతరూపము దైవమాయచే వచ్చినది. దైవము నేమందును? నాపాప మది. నీ వనుమానింతు వని విచారింపనా? నా

దురవస్థకు దుఃఖింపనా? హా దైవమా!

గీ. కాలకర్మవశంబునఁ గాన నైతి,
మానవుని గూడి ముదుపలిదాన నైతి,
రూపసంపద వలచి కురూప నైతి,
నచ్చరలలోన నగుఁబాట్ల కగ్గ మైతి.

ఆక్రూర దైవము మనకూటమి సహింపలేదు. నే నేమి చేతును?

గీ. నిర్జరాంగన నైననా నెత్తి యెక్కి
యాజరాదేవి తాండవం బాడఁజొచ్చె
పాపవశమున నెడఁబాటు దాపరించె
భూవరా! వందనంబింకఁ బోయి వత్తు.

(రుచిమతితో యవనికాంతరితయై నిష్క్రమించును)

వి:— నిజముగా మూర్ఖుఁడనే. (తల దులుపుకొని) అబ్బా! పీడ వదిలి పోయినది. చక్కని యెత్తు వేసినది సుచిమిత్రికత్తె. చిరికలో నాపిశాచబాధ వదిల్చినది. మ త్రోకుతంత్రము పన్నుచున్నదనుకొన్నాను. ఎంతమాయలాఁడి? (నవ్వుకొని) పాపమాఁటదైవ మట!! దొంగవేషము. పతివ్రతాశిరోమణి పట్టము హింపి శపించు నని భయపడినది. నాగు ట్టెఱు గునుగావున దాని కిదేమం దనుకొన్నది... ఛీ! తలఁచుకొంటే రోఁకు వచ్చుచున్నది. [ఒళ్లు పులకింప] రోత రోఁత. అపు డారూపము నామతి రోఁచినది. ఇపు డీరూపము నామతి విరిచినది. సెబాసు! ఏదయినా దైవమే చేయవలెను. ఇంక నిది నిజరూపముతోఁ గనఁబడినా యీరూపమే తలఁపునకు వచ్చునట్లు చేసినది... నాకై తెచ్చుకొన్నవార్ధక మైనా కొంతసేపు దానిఫల మనుభవించినది. అంతే చాలు... ఇది సదుద్దేశముతో నామేలును నారాణిమేలును గోరిన దైతే, ఇంతకు ముందీ వేష మెందుకు

వేయు లేదు! ఇపు డా దేవిపాతివ్రత్యమహత్త్వము విన్నది, కురూపము తెచ్చుకొన్నది. అంతే. లేకున్న వేశ్య యెక్కడ! పరార్థచింత యెక్కడ!... అయితే నేమి లే! నిర్జరాంగన నన్ను గర్వ మొక్కనిమిష మణఁగినా యణఁగడమే.

సీ. అలినీలవేణి నన్నన్నమాటలు విని
దీపించుకురు లెల్ల తెల్లఁబోయె;
పర్వేందుముఖి నన్నుఁ బాయుట కనిపెట్టి
మోము సంకోచించి మూతి ముడిచె,
ఇందీవరాక్షి నాపొందు వీడుట గాంచి
బెంగతోఁ గనుదోయి క్రుంగిపోయె,
కనకాంగి నామాట వినలే దటంచు వం
దురి యంగములు వంగి తిరుగకుండె,

గీ. అనఁగ వార్ధక మిమ్మాయలాడిరూపు
పో నణఁచి నాకుఁ దగినట్లు బుద్ధిచెప్పె,
[చేదోయి ఫాలమున ఘటించి]
దీనితో రూపమోహంబు తీరి పోయె
దైవమా! చాలు వారకాంతాసుఖంబు.

[పరిక్రమించుచు] సర్వముదైవాధీనము. నన్ను దారితప్పించిన దైవమే నేఁటికి మరల దారికిదెచ్చినది (సంతోషముతో) ఇంకఁ బునీతుఁడ నగుటయే తరువాయి, (ఆఁగి) ఔను గాని, కులగురువు లప్పటికిఁ జేసినపాపమునకుఁ బ్రాయశ్చిత్తము విధించిరి గాని మరలఁ జేసినపాపముమాట యేమి? ఈదోష మాపతివ్రతా శిరోమణి కనిపెట్టదా? ఆమహర్షికిఁ దెలియదా? [ఆలోచించి] దీనికై మరల నమృతకుండమునకు రానేల? గాయత్రీజపము రెట్టింపు గావింతును. అది తెలిసి వా రేమందురో! తరువాతఁ జూతము [మీఁదు చూచుచు దోసిలి యొగ్గి]

సీ. కణ్వమహర్షియాజ్ఞను మనంబున నెంచి
యమృతకుండస్నాన మాచరించి,
ఆహారనియమ మింతైనఁ దప్పక మహా
భక్తి గాయత్రీజపం బొనర్చి,
రాజధానికి నేగి రాణిపతివ్రత
కష్టాబ్దసురభిమాల్యం బొసంగి,
మరలఁ జేసినతప్పు మఱియుఁ జేసినజపం
బెఱిగించి యాదేవికృప గడించి,
గీ. సకలజనరంజనంబుగ సత్యధర్మ
పరుఁడనై యుండి యనురాజ్యపాలనంబు
నాచరించెద నిందిరాప్రాణనాథ!
శ్రీహరీ! దేవదేవ! రక్షింపుమయ్య!
(అని నమస్కరించి పరిక్రమించుచు)

—• భరతవాక్యము •—

గీ. ఖ్యాతవృత్తంబు మర్త్యదివ్యాంచితంబు
వీరకరుణాద్భుతాంగ శృంగారితంబు
రంగరమ్యంబు బుధజనరంజనంబు
విక్రమోర్వశీయము భువి వెలయుఁ గాక
[అని నిష్క్రమింతురు]

ఇది మల్లాది సూర్యనారాయణశాస్త్రి
ప్రణీతమైన విక్రమోర్వశీయమున
నవమరంగము.

—o—

శ్రీ చింతామణీ ప్రెస్, రాజమంద్రి.